

**Univerzita Karlova
Přírodovědecká fakulta**

Studijní program: Sociální geografie a regionální rozvoj

RNDr. Ivana Přidalová

**MIGRACE, CIZINCI A MĚSTO: SOCIÁLNĚ-PROSTOROVÁ DIFERENCIACE A LOKÁLNÍ
SOCIÁLNÍ PROSTŘEDÍ**

**MIGRATION, FOREIGNERS AND THE CITY: SOCIO-SPATIAL DIFFERENTIATION AND
LOCAL SOCIAL ENVIRONMENT**

Disertační práce

Školitel: doc. RNDr. Martin Ouředníček, Ph.D.

Praha, 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

Součástí dizertační práce je pět článků nebo kapitol v knize, z nichž jsem jeden vypracovala samostatně a na čtyřech jsem se podílela jako spoluautorka.

- SVOBODA, P., PŘIDALOVÁ, I., OUŘEDNÍČEK, M. (2014): Ukazatele ekonomické struktury a mobility obyvatelstva ve sčítáních lidu. *Historická geografie* 40, č. 2, s. 285–306. Autorský podíl cca 30 % (zejm. rešeršní práce, kapitola o prostorové mobilitě obyvatelstva).
- PŘIDALOVÁ, I. (2017): Migrace. In: Ouředníček, M., Jíchová, J., Pospíšilová, L. (eds.): *Historický atlas obyvatelstva českých zemí*. Nakladatelství Karolinum, Praha, s. 46-57. Autorský podíl cca 60 % (rešeršní práce, návrh koncepce a obsahu mapových listů, příprava pracovních listů k atlasu).
- PŘIDALOVÁ, I., HASMAN, J. (2017): Immigrant groups and the local environment: Socio-spatial differentiation in Czech metropolitan areas. *Geografisk Tidsskrift-Danish Journal of Geography*. Rukopis v recenzním řízení (přepřacovaná verze odeslána do redakce 25. 6. 2017). Autorský podíl cca 50 % (zejm. teoretická a empirická část článku – příprava dat, diskuse metodiky, interpretace výsledků).
- PŘIDALOVÁ, I., OUŘEDNÍČEK, M. (2017, v tisku): Role zahraniční migrace v měnící se sociálně-prostorové diferenciaci Prahy. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 53, přijato k publikaci, v tisku. Autorský podíl cca 70 % (teoretická, metodická a empirická část článku).
- PŘIDALOVÁ, I. (2017, v tisku): Cizinci a lokální sociální prostředí: případová studie Hůrka. In: Ouředníček, M., Jíchová, J. (eds.): *Sociální prostředí Prahy: Město na prahu 21. století*. Academia, Praha, s. 120-149. Autorský podíl 100 %.

V Praze 13. července 2017

Podpis

Poděkování

Děkuji svému školiteli Doc. RNDr. Martinu Ouředníčkovi, Ph.D., nejen za vedení této práce, věnovaný čas, cenné připomínky a komentáře k ní, ale také za bezvadnou spolupráci v průběhu mého studia a důvěru v jeho úspěšné dokončení. Velký dík mu patří také za příležitost mého zapojení do týmu Urbánní a regionální laboratoře, kde jsem získala neocenitelné akademické zkušenosti, a která mi nabídla neméně důležité přátelské a podporující prostředí.

Ráda bych také poděkovala všem spoluautorům publikací, které jsou součástí této práce; bez příkladné spolupráce s nimi by tato práce nevznikla. Díky Martinovi za inspiraci a rozšiřování obzorů, Peterovi za nápady a Jirkovi za podnětné připomínky a pečlivost.

Kolegyním a kolegům z Urbánní a regionální laboratoře děkuji za přijetí mezi sebe, pozitivní a motivující atmosféru, která mi dodávala energii do další práce. Všem děkuji také za vytvoření podmínek a pomoc při finalizaci této práce. Zvláštní dík patří Janě za ochotu pomoci vždy, když to bylo potřeba, Petře a Martinovi Š. za rady a tipy pro práci s daty, a Lucce za podporu obecně.

Vznik této práce byl umožněn díky mé participaci na několika výzkumných projektech. Dík za finanční podporu patří Grantové agentuře Univerzity Karlovy za podporu projektu "Mobilizační role v utváření sociálního prostředí českých měst" a dalších projektů, na nichž jsem se podílela jako spoluřešitelka. Děkuji také Grantové agentuře České republiky, Technologické agentuře České republiky a Ministerstvu kultury České republiky za podporu dalších projektů řešených v Urbánní a regionální laboratoři, do nichž jsem byla zapojena. Stejně tak děkuji všem spoluřešitelkám a spoluřešitelům těchto projektů za spolupráci. Za pomoc s realizací případové studie Hůrky děkuji studentům, kteří se podíleli na dotazníkovém šetření, a jeho respondentům a dotázaným místním aktérům za poskytnuté informace a čas.

Děkuji také katedře sociální geografie a regionálního rozvoje, programu Erasmus+ a prof. Davidu Robinsonovi, Ph.D., za příležitost získat studijní a výzkumné zkušenosti během dvouměsíční stáže na University of Sheffield.

V neposlední řadě patří velké díky mým nejbližším, kteří mě ochotně a trpělivě podporovali v průběhu celého studia.

Seznam publikací

- PŘIDALOVÁ, I., HASMAN, J. (2017): Immigrant groups and the local environment: Socio-spatial differentiation in Czech metropolitan areas. *Geografisk Tidsskrift-Danish Journal of Geography*, rukopis v recenzním řízení (přepřacovaná verze odeslána do redakce 25. 6. 2017).
- PŘIDALOVÁ, I., OUŘEDNÍČEK, M. (2017): Role zahraniční migrace v měnící se sociálně-prostorové diferenciaci Prahy. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 53, přijato k publikaci, v tisku.
- PŘIDALOVÁ, I. (2017): Cizinci a lokální sociální prostředí: případová studie Hůrka. In: Ouředníček, M., Jíchová, J. (eds.): *Sociální prostředí Prahy: Město na prahu 21. století*. Academia, Praha, s. 120-149.
- PŘIDALOVÁ, I. (2017): Migrace. In: Ouředníček, M., Jíchová, J., Pospíšilová, L. (eds.): *Historický atlas obyvatelstva českých zemí*. Nakladatelství Karolinum, Praha, s. 46-57.
- PŘIDALOVÁ, I., JÍCHOVÁ, J. (2017): Etnická struktura I. In: Ouředníček, M., Jíchová, J., Pospíšilová, L. (eds.): *Historický atlas obyvatelstva českých zemí*. Nakladatelství Karolinum, Praha, s. 68-69.
- PŘIDALOVÁ, I., JÍCHOVÁ, J. (2017): Etnická struktura II. In: Ouředníček, M., Jíchová, J., Pospíšilová, L. (eds.): *Historický atlas obyvatelstva českých zemí*. Nakladatelství Karolinum, Praha, s. 70-71.
- PŘIDALOVÁ, I., JÍCHOVÁ, J. (2017): Cizinci. In: Ouředníček, M., Jíchová, J., Pospíšilová, L. (eds.): *Historický atlas obyvatelstva českých zemí*. Nakladatelství Karolinum, Praha, s. 72-73.
- OUŘEDNÍČEK, M., SVOBODA, P., POSPÍŠILOVÁ, L., JÍCHOVÁ, J., NEMEŠKAL, J., ŠPAČKOVÁ, P., PŘIDALOVÁ, I., DVOŘÁKOVÁ, N., KUPKOVÁ, L., SOUKUP, M. (2015): Historická prostorová a statistická data v prostředí GIS a jejich využití. *Geografické rozhledy* 25, č. 2, supplement, s. 1-4.
- SVOBODA, P., PŘIDALOVÁ, I., OUŘEDNÍČEK, M. (2014): Ukazatele ekonomické struktury a mobility obyvatelstva ve sčítáních lidu. *Historická geografie* 40, č. 2, 285-306.
- PŘIDALOVÁ, I., OUŘEDNÍČEK, M. (2014): Proměna národnostní struktury Prahy mezi lety 1921 a 2011. *Geografické rozhledy* 23, č. 4, s. 24-25.
- PŘIDALOVÁ, I., KLSÁK, A. (2017): Rozmístění cizinců v Praze: vývoj a současnost. Specializovaná mapa. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta.
- PŘIDALOVÁ, I., OUŘEDNÍČEK, M., NEMEŠKAL, J. (2015): Populační vývoj obcí v území intenzivních socioekonomických vazeb na Jadernou elektrárnu Dukovany 1990-2014. Specializovaná mapa. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta.
- PŘIDALOVÁ, I., NEMEŠKAL, J. (2015): Vybavenost – scénáře rozšíření a odstavení Jaderné elektrárny Dukovany. Specializovaná mapa. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta.
- PŘIDALOVÁ, I., OUŘEDNÍČEK, M., NEMEŠKAL, J. (2015): Historické aspekty migrace v Česku. Specializovaná mapa. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta.

- PŘIDALOVÁ, I., POSPÍŠILOVÁ, L., NEMEŠKAL, J. (2015): Náboženství v Česku. Specializovaná mapa. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta.
- PŘIDALOVÁ, I., POSPÍŠILOVÁ, L., NEMEŠKAL, J. (2015): Národnost v Česku. Specializovaná mapa. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta.
- PŘIDALOVÁ, I., OUŘEDNÍČEK, M., NEMEŠKAL, J. (2015): Historické aspekty migrace v Praze. Specializovaná mapa. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta.
- PŘIDALOVÁ, I., NEMEŠKAL, J. (2014): Vývoj migračního chování obyvatel obcí v širokém okolí Jaderné elektrárny Dukovany 1970-2011. Specializovaná mapa. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta.
- OUŘEDNÍČEK, M., PŘIDALOVÁ, I., NEMEŠKAL, J. (2014): Migrace v Česku 2000–2013. Specializovaná mapa. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta.
- OUŘEDNÍČEK, M., PŘIDALOVÁ, I., NEMEŠKAL, J. (2014): Migrace v Praze 2000–2013. Specializovaná mapa. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta.
- PŘIDALOVÁ, I., NEMEŠKAL, J. (2014): Náboženství v Praze. Specializovaná mapa. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta.
- PŘIDALOVÁ, I., NEMEŠKAL, J. (2014): Národnost v Praze. Specializovaná mapa. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta.
- OUŘEDNÍČEK, M., KOPECKÁ, Z., PŘIDALOVÁ, I., NEMEŠKAL, J. (2014): Typologie rezidenčních areálů. Specializovaná mapa. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta.
- NETRDOVÁ P., PŘIDALOVÁ I., ŠPAČKOVÁ P., OUŘEDNÍČEK M., RIŠKA M. (2013): Index vícenásobné deprivace, dimenze fluktuace, Česko 2011. Specializovaná mapa. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta.
- NETRDOVÁ P., PŘIDALOVÁ I., ŠPAČKOVÁ P., OUŘEDNÍČEK M., RIŠKA M. (2013): Index vícenásobné deprivace, dimenze fluktuace, Praha 2011. Specializovaná mapa. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta.
- ŠPAČKOVÁ, P., OUŘEDNÍČEK, M., PŘIDALOVÁ I., NOVÁK J., RIŠKA M. (2012): Příjmové oblasti stěhování. Specializovaná mapa. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta.
- RIŠKA M., PŘIDALOVÁ I. (2013): Dopravní dostupnost centra Prahy. Specializovaná mapa. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta.

Obsah

Abstrakt.....	13
Abstract	14
1. Úvod.....	15
2. Obecná východiska disertační práce.....	19
2.1 Dědictví chicagské školy urbánní sociologie v geografii města a migrace.....	19
2.2 Post-socialistické země a výzkum cizinců	20
2.3 Mobilitní obrat v sociálních vědách	22
2.4 Koncept sociálního prostředí	25
3. Cizinci v městském prostředí	27
3.1 Cizinci a migranti ve světě: nadnárodní pohled.....	27
3.2 Rozmístění cizinecké populace na úrovni státu: město v hlavní roli	29
3.3 Sociálně-prostorová diferenciací cizinců v metropolitních oblastech a městech	32
3.4 Cizinci a utváření sociálního prostředí městských lokalit	36
4. Metodologie.....	40
5. Představení publikací.....	45
5.1 Sčítání lidu jako zdroj poznání prostorové mobility obyvatelstva.....	45
5.2 Historický vývoj stěhování obyvatelstva českých zemí.....	46
5.3 Rozmístění cizinců v městském prostředí Česka: makro pohled	48
5.4 Cizinci jako faktor sociálně-prostorové diferenciací Prahy	49
5.5 Cizinci a lokální sociální prostředí: případová studie Hůrka.....	51
6. Shrnutí	54
Literatura	57

Abstrakt

Stěhování obyvatelstva bylo a je neodmyslitelnou součástí vývoje společnosti, a díky svému podílu na utváření sídelních systémů a společenských změnách i jedním z klíčových předmětů zájmu sociálně-geografického výzkumu. V Česku byla vzhledem k politickému režimu a omezenému pohybu přes státní hranice v druhé polovině 20. století věnována pozornost především vnitřnímu stěhování, naopak mezinárodní migrace se dostává do popředí pozornosti akademické veřejnosti až od 90. let. I přes značnou šíři zkoumaných aspektů mezinárodní migrace v Česku stálo dosud stranou zájmu hlubší poznání vztahu mezi mezinárodní migrací, přítomností cizinců a městským prostředím, zejména jejich vlivem na sociálně-prostorovou diferenciaci a na sociální prostředí konkrétních městských lokalit. Město je přitom tradičně prostředím, na něž je vázána většina populace migrantů.

Česko představuje specifický případ země, jež byla po čtyři desítky let uzavřena vůči mezinárodní migraci, a která se po roce 1989 stala jednou z hlavních imigračních zemí v postsocialistickém prostoru střední Evropy. Nabízí tak výjimečnou příležitost poznat souvislosti mezinárodní migrace a města v dosud neprobádaném prostředí odlišném od známých případů imigračních zemí. Hlavním rozdílem oproti nim jsou relativně malá intenzita migrace a nižší podíl cizinců na populaci stejně jako absence významnější předchozí zkušenosti současné české společnosti s etnickou diverzitou. K výraznější migraci do Česka zároveň dochází v období, které je celosvětově typické globalizací a propojováním míst, v zemích bývalého východního bloku jsou však stále patrné dopady socialismu a následné transformace společnosti. Rozšíření problematiky dlouhodobě akcentované v imigračních zemích o prostředí, kde se imigrace teprve etabluje, tak umožňuje rozšířit poznání urbánních studií, která dosud byla do značné míry informována poznatky z globálního severu, resp. západu, a opomíjela ostatní části světa včetně postsocialistických měst.

Disertační práce se skládá ze dvou částí. První zasazuje výzkum mezinárodní migrace, cizinců a města do širšího teoretického rámce a diskutuje roli cizinců na různých měřítkových úrovních a v různých geografických kontextech. Následně se zabývá metodickými výzvami vyplývajícími z měnící se společnosti a hledá jejich řešení směřující ke vhodnému uchopení studia vztahu mezinárodní migrace a města. Druhá část disertační práce je tvořena souborem pěti publikací, na jejichž vzniku se autorka předkládané práce podílela, a které se věnují různým aspektům zkoumané problematiky. Po stručném představení článků, zejména použitých metod a hlavních empirických zjištění relevantních tématu předkládané práce, jsou publikace předloženy v plném znění. Jejich pořadí přitom postupuje od širšího rámce prostorové mobility obyvatelstva ke konkrétnější roli migrace cizinců ve městě. Reflektuje rovněž časové hledisko a nejprve přináší retrospektivní pohled na metodiku zjišťování prostorové mobility obyvatelstva, kterou následně kartograficky prezentuje. Zároveň je uplatněno i hledisko geografické, když je postupováno od článků věnujících se úrovni metropolitních areálů přes hlavní destinaci cizinecké populace v Česku – hlavní město Prahu – až po mikroúroveň vybrané městské lokality s výrazným podílem cizinců na obyvatelstvu.

Klíčová slova: mezinárodní migrace – cizinci – město – sociálně-prostorová diferenciacie – sociální prostředí – Česko – Praha

Abstract

Migration has been an inherent part of population development, and due to its role in shaping settlement system and societal changes also one of the key research interests of social geography. Due to the political regime and the limited movement across state borders, attention was predominantly given to internal migration in Czechia in the second half of the 20th century. Conversely, international migration has only been coming to the fore of academic debate since the 1990s. Despite the broad diversity of aspects of international migration in Czechia and the fact that the city has traditionally been the environment associated with the majority of immigrant population, little consideration has been given to the deeper understanding of the relationship between international migration, the presence of foreign citizens and the urban environment, especially foreigners' influence on socio-spatial differentiation and on social environment of particular urban locales.

Czechia is a specific case: a country which was isolated from international migration for four decades became one of the main immigration countries in the post-socialist Central Europe after 1989. It represents a unique occasion to investigate the connection between international migration and the city in a previously unexplored environment different from the well-known cases of traditional immigration countries. The main difference is the relatively low intensity of migration, lower share of foreigners on population and the absence of previous experience of the Czech society with ethnic diversity. More pronounced immigration to Czechia occurs in time of globalization and interconnectedness between places; at the same time, the impacts of socialism and the subsequent societal transformation are still visible in countries of the former Eastern bloc. Extending the research of migration and the city, which has been paid attention to since long in immigration countries, to the environment where immigration is a new phenomenon, allows to enrich urban studies which have predominantly been informed by evidence from the global North and West, and were leaving aside other parts of the world such as the post-socialist cities.

The thesis consists of two parts. The first puts the research of international migration and the city to the wider theoretical framework and discusses the role of foreigners on various hierarchical levels and in various geographical contexts. It then deals with the methodological challenges arising from the changing society and seeks for their solutions which would provide an appropriate approach to the study of the topic today. The second part consists of five publications which discuss different aspects of migration and the city. After a brief introduction of the papers, mainly their methodology and the key empirical findings, they are presented in full. Their order follows from the wider framework of population spatial mobility to the particular role of foreigners' migration in the city. It also reflects the time position, bringing first to the fore a retrospective view on population spatial mobility and moving on to the present day. It also applies a geographical point of view, commencing by articles dealing with metropolitan areas and the main foreigners' migration destination in Czechia – the capital city of Prague – to the micro level of a selected urban locale with significant share of immigrants on population.

Key words: international migration – foreigners – city – socio-spatial differentiation – social environment – Czechia – Prague

1. Úvod

Stěhování obyvatelstva bylo a je neodmyslitelnou součástí vývoje společnosti, a díky svému podílu na utváření sídelních systémů a společenských změnách i jedním z klíčových předmětů zájmu sociálně-geografického výzkumu. V Česku však byla vzhledem k politickému režimu a omezenému pohybu přes státní hranice v druhé polovině 20. století věnována pozornost především vnitřnímu stěhování (Kühnl a Pavlík 1981; Hampl a Kühnl 1993; Čermák 1996), naopak mezinárodní migrace se dostává do popředí pozornosti akademické veřejnosti až od 90. let. Její dosavadní výzkum se věnoval především historii migrace a migračních politik v Česku, poznání zde žijících cizineckých¹ skupin, jejich ekonomických aktivit, integrace, či prostorového rozmístění v rámci země (Šišková 2001; Novotný a kol. 2007; Drbohlav 2008; Drbohlav a kol. 2010; Čermák a Janská 2011; Kušniráková a Čížinský 2011; Hasman a Novotný 2017). I přes význam městského prostředí pro populaci (některých) skupin mezinárodních migrantů v Česku (Uherek 2003; Čermák a Janská 2011) však dosud chybělo hlubší poznání vztahu mezi mezinárodní migrací, přítomností cizinců a městským prostředím, zejména jejich vlivu na sociálně-prostorovou diferenciaci a na sociální prostředí konkrétních městských lokalit.

Česko přitom představuje specifický případ země, jež byla – podobně jako ostatní postsocialistické státy – po čtyři desítky let uzavřena vůči mezinárodní migraci, a která po převratu v roce 1989 prošla rychlou proměnou z tranzitní na imigrační zemi (Drbohlav a kol. 2010). Přestože intenzita mezinárodní migrace a podíl cizinců zde dosahují stále výrazně nižších hodnot než v tradičních imigračních zemích, mezi postsocialistickými státy střední Evropy Česko hodnotami těchto ukazatelů vyniká (Drbohlav 2011; Karácsonyi 2014). Nabízí tak výjimečnou příležitost poznat souvislosti mezinárodní migrace a města v dosud neprobádaném prostředí odlišném od známých případů imigračních zemí. Hlavním rozdílem oproti nim jsou relativně malá intenzita migrace spojená s absencí významnější předchozí zkušenosti současné české společnosti s etnickou diverzitou. K výraznější migraci do Česka zároveň dochází v období, které je celosvětově typické časoprostorovou kompresí (Harvey 1990) a propojování míst díky globalizaci, v zemích bývalého východního bloku jsou však stále patrné dopady socialismu a následné transformace společnosti. Rozšíření problematiky dlouhodobě akcentované v imigračních zemích o prostředí, kde se imigrace teprve etabluje, tak umožňuje rozšířit poznání urbánních studií, která dosud byla do značné míry informována poznatky z globálního severu, resp. západu, a opomíjela ostatní části světa včetně postsocialistických měst (Ferenčuhová 2013; Robinson 2014).

V praktické rovině dává výzkum vztahu mezinárodní migrace, cizinců a města možnost získání empirického materiálu umožňujícího pochopit roli relativně málo poznaného a přitom důležitého faktoru utváření městského prostoru v Česku. Jak dokumentují šetření Centra pro výzkum veřejného mínění, Češi v polistopadovém období zaujímají k cizincům

¹ Vzhledem k relativně krátké novodobé historii mezinárodní migrace v Česku a nízkému počtu dosud naturalizovaných cizinců (Ministerstvo vnitra 2013) považuje tato práce pojmy „cizinec“ a „imigrant“ za synonyma.

spíše negativní postoje (Burjanek 2001). Z veřejné diskuse i novějších výzkumů vyplývá, že v posledních několika letech dochází k dalšímu posunu směrem k chápání cizinců jako problému ze strany české veřejnosti (CVVM 2015). Podle názoru autorky předkládané disertační práce se jedná především o důsledek pozornosti médií tzv. migrační krizi související s přesunem uprchlíků z válkou rozvrácené Sýrie do Evropy. Tato pozornost je věnována zejména příspěvkům zobrazujícím uprchlíky a migranty v negativním světle a je typická absencí informací od mluvčích, kteří by měli přímou zkušenost s migrací (Sedláková a kol. 2016), což se zřejmě promítá do postoje Čechů vůči cizincům obecně. Empirický výzkum zabývající se souvislostmi mezi migrací, cizinci a městským prostředím dává příležitost zjistit, jaký je skutečný význam migrantů pro město, jeho fyzické a sociální prostředí a v současnosti aktivní urbánní procesy na různých řádovostních úrovních². Relevance této práce pak spočívá v možnosti přispět výsledky výzkumu do současné veřejné debaty. Ta je vzhledem k dosavadním relativně bezproblémovým zkušenostem s cizinci v Česku popisovaným v literatuře (viz např. Drbohlav a kol. 2007; Sýkora a kol. 2016; Přidalová 2017b) překvapivě poměrně vyhrocená, a stále v ní absentují empiricky podložené argumenty.

Cizinci a městské prostředí představují úzce související témata. Města samotná jsou migrací do značné míry utvářena a jsou obvykle vhodněji uzpůsobena k přijímání cizích populací než jiné sídelní typy (Uherek 2003). Na jedné straně jsou proto cizinci významně zastoupeni právě v urbánním prostředí (Van der Gaag a Van Wissen 2001). Na straně druhé jsou města tradičně považována za prostor, ve kterém se střetávají různorodé sociální skupiny (Young 1990 in Valentine 2008). Nejedná se však pouze o kontakt mezi domácím obyvatelstvem a imigranty, ale také dalšími skupinami cizinců, které se v městském prostředí pohybují například za účelem cestovního ruchu, pracovních cest či návštěv příbuzných a známých (podrobněji viz kapitolu 2.3). Způsob koexistence či interakce mezi různými skupinami obyvatel a uživatelů městských lokalit lze považovat za zásadní faktor ovlivňující místní sociální prostředí. Cizinci jako jedna z těchto skupin jsou tak aktéry, kteří k utváření sociálního prostředí přispívají. Protože jednotlivé formy prostorové mobility obyvatelstva nemají jasně definované hranice a mohou se tedy do značné míry překrývat (viz např. Urry 2007; Halfacree 2012; von Koppenfels a kol. 2015), věnuje se tato práce vlivům různých forem mobility cizinců na sociální prostředí. Hlavní důraz klade na skupinu cizinců-imigrantů, u kterých předpokládá nejvýraznější roli v utváření sociálně-prostorové diferenciacie a lokálního sociálního prostředí města, zároveň však poukazuje na význam dalších forem prostorové mobility, které dnes od mezinárodní migrace nelze jednoznačně oddělit.

Předkládaná disertační práce si klade za cíl poznat vztah mezi mezinárodní migrací, přítomností cizinců a městským prostředím. V obecné rovině se snaží o propojení urbánní geografie a migračních studií, které navzdory úzké souvislosti migrace cizinců a města představují oddělené disciplíny využívající odlišné teoretické přístupy a metody (Glick Schiller a Çağlar 2011; viz též kapitolu 2.1 této práce) a zaměřující se na odlišné aspekty této

² Diskursivní reprezentace migrace podle názoru autorky vztah migrace, cizinců a městského prostředí do značné míry ovlivňují. Jejich podrobná analýza přesahuje rozsah této práce, je však jedním z námětů pro další výzkum.

problematiky. Ve snaze o syntézu poznatků z obou oborů si disertační práce dále stanovuje několik vzájemně provázaných dílčích cílů:

1. Představit teoretické přístupy, které jsou relevantní pro výzkum souvislostí mezinárodní migrace a městského prostředí v současném Česku. Práce tak diskutuje anglosaskou literaturu a její využitelnost v postsocialistické zemi na počátku 21. století, stejně jako celosvětovou proměnu soudobé společnosti, na kterou poukazuje paradigma nových mobilit. Věnuje se též možnosti využití konceptu sociálního prostředí jako analytického nástroje pro uchopení dopadů mezinárodní migrace a přítomnosti cizinců na lokální prostředí.
2. Vyjasnit, jak se vztah mezi mezinárodní migrací, přítomností cizinců a městským prostředím liší na různých geografických úrovních. Vzhledem k novosti zájmu o tuto problematiku v Česku práce usiluje o zasazení zdejších poznatků do kontextu ostatních imigračních (zejména evropských) zemí, které umožňuje komparaci pravidelností a podmíněností pozorovaných v zahraničí a v Česku.
3. Zhodnotit metodické možnosti výzkumu mezinárodní migrace, sociálně-prostorové diferenciacie a utváření sociálního prostředí současných českých měst a naznačit způsoby, které by uvedený vztah vhodně zachycovaly. Tento dílčí cíl práce vychází z předpokladu, že společenské proměny, k nimž dochází v posledních desetiletích ve světě i v Česku, představují výzvu pro sběr a interpretaci dat o obyvatelstvu, jeho prostorovém pohybu a jeho významu pro utváření sociálního prostředí města, na kterou je třeba ve výzkumu reagovat.
4. Představit hlavní výsledky výzkumu souvislostí mezinárodní migrace, přítomnosti cizinců a utváření městských lokalit v Česku. Zde práce usiluje zejména o ucelené poznání pravidelností a podmíněností v rozmístění cizinců v městském prostředí Česka, pochopení významu mezinárodní migrace v sociálně-prostorové diferenciaci Prahy jako její hlavní destinace v zemi, a role přítomnosti cizinecké populace v utváření sociálního prostředí konkrétních městských lokalit s výrazným podílem cizinců na populaci.

Disertační práce se skládá ze dvou částí. První zasazuje výzkum mezinárodní migrace, cizinců a města do širšího teoretického rámce a diskutuje roli cizinců na různých měřítkových úrovních a v různých geografických kontextech. Následně se zabývá metodickými výzvami vyplývajícími z měnící se společnosti a hledá jejich řešení směřující ke vhodnému uchopení studia vztahu mezinárodní migrace, cizinců a města. Druhá část disertační práce je tvořena souborem pěti publikací, na jejichž vzniku se autorka předkládané práce podílela, a které se věnují různým aspektům zkoumané problematiky. Po stručném představení článků, zejména použitých metod a hlavních empirických zjištění relevantních tématu této práce, jsou publikace předloženy v plném znění. Jejich pořadí přitom postupuje od širšího rámce prostorové mobility obyvatelstva ke konkrétnější roli migrace cizinců ve městě. Reflektuje

rovněž časové hledisko a nejprve přináší retrospektivní pohled na metodiku zjišťování prostorové mobility obyvatelstva, kterou následně kartograficky prezentuje. Zároveň je uplatněno i hledisko geografické, když je postupováno od článků věnujících se úrovni metropolitních areálů přes hlavní destinaci cizinecké populace v Česku – hlavní město Prahu – až po mikroúroveň vybrané městské lokality s výrazným podílem cizinců na obyvatelstvu.

2. Obecná východiska disertační práce

Cílem předkládané disertační práce je poznat vztah mezi migrací a přítomností cizinců a utvářením městského prostředí v Česku. V kontextu Česka se jedná o problematiku, jež (opětovně) získává na významu až v posledních dvou desetiletích. Je proto vhodné zahrnovat práci stručným úvodem do studia cizinců ve městech zemí, kde má mezinárodní migrace, přítomnost cizinců, a proto i jejich výzkum podstatně delší tradici. Přestože je dřívější výzkum migrace a migrantů ve městě inspirativní, snaží se tato práce zohlednit specifika českého kontextu, který se – vlivem čtyři desítky let trvající izolace a následné transformace – značně liší od západních zemí. Zhruba v období, kdy dochází k nárůstu imigrace do Česka, se zároveň začíná hovořit o zásadních společenských změnách týkajících se celého světa. Propojenost míst v současném světě má dopady nejen na objem, strukturu a význam prostorové mobility obyvatelstva, ale i její důsledky pro sociální prostředí konkrétních lokalit. Před samotným exkurzem do vztahu migrace cizinců a městského prostředí práce proto nejprve představuje poznatky a teoretické přístupy, které ovlivňují autorčino chápání problematiky disertační práce a umožňují definovat používanou terminologii.

2.1 Dědictví chicagské školy urbánní sociologie v geografii města a migrace

Tradičním místem koncentrace cizinecké populace v hostitelských zemích je městské prostředí. Navzdory úzké provázanosti cizinců a města však klíčové složky tohoto vztahu bývají studovány spíše odděleně v rámci jednotlivých disciplín, pro něž jsou charakteristické odlišné teoretické přístupy, hlavní zkoumaná témata i metody (Glick Schiller a Çağlar 2011). Migrační studia se obvykle zaměřují na populaci cizinců, jejich vlastnosti a aktivity a integraci v cílové zemi imigrace a města jsou zde konceptualizována jako pouhé „nádoby“ (Glick Schiller a Çağlar 2011, s. 2), ve kterých se odehrávají nejrůznější aktivity migrantů, aniž by byl uznán vliv konkrétních městských lokalit na tyto procesy. V urbánní geografii dominuje důraz na studium prostorových vzorců rozmístění a koncentrace cizinecké populace v jednotlivých částech města, malá pozornost je však věnována dopadům přítomnosti cizinecké populace na sociálně-prostorovou diferenciaci a utváření městského prostředí a poznání diferenciaci cizinecké populace. Oba směry výzkumu migrace či migrantů ve městě se objevují již v pracích autorů chicagské školy a jejich následovníků, jež jsou dále rozvíjena právě migračními studii a geografii města.

Mezi klasická díla chicagské školy patří na jedné straně práce zaměřené spíše antropologicky, charakterizující cizineckou populaci a její odlišnosti od původního obyvatelstva ve městě. Anderson (1923/1998) popisoval tzv. „hobos“, permanentně se stěhující pracovníky bez stálého domova, Wirth (1928) analyzoval židovská ghetta obývaná imigranty z Evropy, další práce se soustředily například na Poláky (Thomas a Znaniecki 1927), Italy (Gans 1965) nebo černošské obyvatelstvo v amerických městech (Edwards 1964; Frazier 1964). Také v Evropě byla realizována řada výzkumů zaměřených na vybrané etnické skupiny cizinců ve městě, například na imigranty z Karibiku (Foner 1979) či z Polska (Ryan a kol. 2008) v Londýně.

Druhým tématem propojujícím otázky migrace obyvatelstva a urbánního prostředí, na něž se soustředili již autoři chicagské školy, jsou prostorové rozmístění etnických menšin ve městě a otázky etnické segregace a disperze. Na první práce autorů chicagské školy (např. Burgess 1925, 1928) zabývající se etnickou rezidenční diferenciací obyvatelstva velkých měst v období industrializace navázala v následujícím období řada dalších studií. Za pozornost v kontextu disertační práce stojí zejména koncepty prostorové asimilace a segmentované asimilace, jejichž mechanismus je podrobněji popsán v souvislosti s faktory rozmístění cizinců v rámci města v kapitole 3.3. Podle Masseyho (1985) docházelo v tradičních (USA, Kanada, Austrálie), ale i novějších (západoevropské země, Izrael) imigračních zemích k vytváření prostorových koncentrací etnických menšin a následně – vlivem akulturace a socioekonomické mobility – k postupné disperzi cizinců v prostoru. Přesto však i v těchto zemích stále existují více či méně výrazné prostorové koncentrace imigrantů: například ve vnitřním městě Londýna (Knox a Pinch 2010) nebo tzv. ethnoburbs v suburbánních lokalitách Los Angeles (Li 1998). Migrace a etnická segregace ve městech tak dál zůstávají předmětem výzkumů v Americe a západní Evropě (Iceland a Scopilliti 2008; Brámá 2008; Bolt a van Kempen 2010aj.) i v dalších zemích s významnou cizineckou populací, například v Izraeli (Menahem 2000) nebo Estonsku (Silm a Ahas 2014). S výjimkou etnické segregace je však v současné urbánní geografii věnována jen relativně malá pozornost cizincům jako aktérům procesů probíhajících v městském prostředí a utvářejících jej.

2.2 Post-socialistické země a výzkum cizinců

Výzkum migrace a cizinecké populace ve městě se dosud až na výjimky soustřeďoval na severoamerické a západoevropské země, které byly nejpozději od poloviny 20. století cílem mezinárodní migrace. Předkládaná disertační práce přináší pohled na zatím málo probádaný terén výzkumu vztahu migrace cizinců a města v Česku, jež v současné době představuje hlavní příjmovou destinaci migrace ve střední a východní Evropě (Drbohlav a Lesińska 2014). Česko je přitom zároveň zástupcem prostředí geograficky a historicky odlišného od prostředí západních zemí.

Za hlavní příčinu rozdílů mezi městy v zemích bývalého Západního a Východního bloku lze považovat několik desetiletí trvajících bipolární rozdělení světa. Rozdíly lze přitom nalézt nejen v ideologické, politické či ekonomické rovině fungování jednotlivých bloků (západní demokracie prosazující tržní principy a relativně volný pohyb osob, vazby na bývalé kolonie vs. centrální plánování socialistických států střední a východní Evropy s uzavřenými hranicemi), ale i v sociálních a prostorových strukturách měst (Gentile a kol. 2012; Sýkora a Bouzarovski 2012). Přestože již uběhlo přes 25 let od pádu železné opony, středo- a východoevropská města se stále do značné míry odlišují od svých protějšků v rozvinutém světě. Jak argumentují Sýkora a Bouzarovski (2012), ve většině postsocialistických (postkomunistických) zemí již došlo k institucionální fázi přechodu od socialismu ke kapitalismu, stále však probíhají společenské změny a rekonfigurace urbánního prostoru, jež představují dlouhodobější procesy než institucionální reformy, které byly provedeny v průběhu 90. let 20. století. Města jsou dynamickými organismy v neustálém procesu

proměny. Při výzkumu prostorové mobility cizinců v českých městech a jejich vlivu na lokální sociální prostředí je však nutné mít na paměti, že na rozdíl od západních měst reagujících na stejné globální výzvy si tato nesou specifická dědictví socialistického období a transformace – relativní homogenizaci společnosti, vlastnické vztahy ovlivněné privatizací a restitucí atd. (viz též Přidalová a Hasman 2017).

Obecnější pohled na vývoj v postsocialistickém městě nabízejí Gentile a kol. (2012) v konceptu heteropolizace, který rozlišuje mezi ideálními typy měst podle jejich sociálně prostorové struktury bez ohledu na to, zda se jedná o socialistická či kapitalistická/postindustriální města. Jako homopolis označují město, jež je zcela sociálně, ekonomicky, kulturně a prostorově homogenní, heteropolis je naopak ve všech těchto ohledech různorodé a za homo-/heteropolizaci považují převažující trend procesů vedoucích k jednomu či druhému extrému pomyslného kontinua. Podle autorů konceptu je dnes převažujícím trendem, který lze pozorovat ve městech střední a východní Evropy, heteropolizace – proces vedoucí k různorodému, a tedy „dynamičtějšímu, pružnějšímu a komplexnějšímu městskému prostředí“ (Gentile a kol. 2012, s. 292). Za hlavní příčiny tohoto vývoje označují souhru tří sil, které se vzájemně posilují: kreativity, propojenosti a konkurenceschopnosti. V rámci zvyšování těchto vlastností, které mají pomoci městům uspět, lze chápat i přítomnost cizinců, kteří mohou přispět ke každé z nich: svým lidským kapitálem, vazbami na jiná místa nebo vytvářením atraktivního prostředí. Cizinci tak na jednu stranu mohou atraktivní městské prostředí vytvářet, na druhou stranu jím být přitahováni. To jistě platí i pro města, jež se nacházejí mimo území bývalých socialistických států. Lze se ale domnívat, že socialistická minulost a postsocialistické transformace z tohoto prostředí vytvořily pro cizince nový prostor pro realizaci, ať už v podobě tržních příležitostí pro investory a developery nebo nabídky uplatnění pro zahraniční pracovníky. Středoevropská postsocialistická města jsou tak vstupními branami do atraktivního prostředí s výhodnou geografickou polohou, relativní politickou stabilitou, ekonomickou výkonností a zajímavou cenovou hladinou.

Specifita postsocialistických měst spočívá také v jejich prostorové struktuře – nelze si například představit, že by se v současné době stěhovali cizinci s nízkým sociálně ekonomickým statusem do upadajících centrálních částí postsocialistických měst, tak jak imigraci do amerických měst popisují přístupy chicagské školy (Burgess 1925, 1928) a navazující teorie prostorové asimilace (Masseyho (1985) koncept *ethnic residential segregation*). Příkladem může být hlavní město Praha: vzhledem k dlouhodobé izolaci Česka od významnějších proudů mezinárodní migrace za socialismu (Drbohlav a kol. 2010) byla etnická i národnostní diferenciacie Prahy nevýznamná (Linhart, Rak, Voženílek 1977; Přidalová, Nemeškal 2014). Následné transformační procesy, jež přinesly zhodnocení pozemků adekvátní jejich lokalizaci (Sýkora 1999), pak způsobily, že se centrální části města staly atraktivními lokalitami vyhledávanými spíše cizinci s vyšším socioekonomickým statusem (Pospíšilová 2012; Přidalová 2013). Na rozdíl od západoevropských či severoamerických měst, jež byla tradičně cílem imigrace, je stěhování cizinců do českých měst fenoménem, který byl zastaven dvěma světovými válkami a obdobím socialismu. Nově příchozí cizinci tak rovněž nemohou směřovat do částí města, kde by se soustřeďovali jejich

dříve přistěhovalí krajané, ale první prostorové koncentrace ve městě teprve nyní sami vytvářejí.

2.3 Mobilitní obrat v sociálních vědách

V sociálních vědách je v posledních letech poukazováno na zásadní proměnu dnešní společenské reality. Podle Becka (1986/2011) je současná dějinná fáze, tzv. druhá moderna, charakteristická globalizací rizik, jež jsou ztělesněním důsledků vlastní aktivity společnosti. Důsledkem tohoto stavu je individualizace sociální nerovnosti. Lidem na jedné straně hrozí globální nebezpečí, jež nelze spolehlivě předvídat a efektivně jim čelit, na straně druhé se rozpadá stavovské rozdělení společnosti umožňující příslušnost člověka k sociálním kategoriím – rodině, třídě či sousedství, které Beck označuje za „zombie kategorie/instituce“ (cit. v Bauman 2000, s. 6). Právě oslabení těchto institucí podle Baumana vede k nedostatku vzorů, podle kterých by se dnes mohli lidé ve společnosti orientovat; lidské chování postrádá vodítko a břímě existence tak padá na jednotlivce. Tyto neustále se proměňující životní podmínky Bauman nazývá tekutou modernitou, ve které je vše v pohybu a kde prostor a čas jsou na sobě nezávislé. V Baumanově pojetí vystupuje do popředí čas jako veličina dávající privilegia, neboť na rozdíl od místa, jež je statické a vždy (za různě dlouhou dobu) dosažitelné, právě rychlost jako aspekt času dosažení míst umožňuje. Důraz na propojení mezi místy nalezneme i v konceptu vztahového prostoru (*relational space*) Massey (2005) či v práci Castellsa (2000), který dnešní svět popisuje jako prostor toků (*space of flows*) mezi místy, jež jsou utvářena lokálními sociálními praktikami, ale zároveň i napojením do sítě mezi ostatními místy. Význam místa zde není, na rozdíl od Baumanovy tekuté modernity, potlačen; Castells místo nahlíží dynamicky, když předpokládá, že jeho význam se odvíjí od jeho pozice v síti. Jednotlivá místa jsou tedy vytvářena komplexním souborem jevů a procesů, jež se jich týkají z důvodu geografické blízkosti, ale i vlivem komunikace s vnějším světem. Individualizace, propojenost a proměnlivost dnes přispívají k růstu nejistoty a proměnám společnosti, které mohou mít implikace jak pro migrační toky mezi místy, tak i pro postoje jednotlivců a skupin obyvatelstva vůči ostatním.

Společným jmenovatelem výše uvedených teoretických přístupů je široce pojatá mobilita, jež je nedílnou součástí dnešní společnosti: zahrnuje nejen pohyb osob, ale i zboží, kapitálu a informací. Po dřívějším prostorovém či kulturním obratu se tak dnes mluví o mobilitním obratu v sociálních vědách a mobilitním věku (Hannam a kol. 2006; Faist 2013). Na začátku 21. století bylo zformulováno tzv. paradigma nových mobilit („*new mobilities paradigm*“) (Sheller a Urry 2006), které zdůrazňuje rostoucí význam různých forem mobility na globální i lokální úrovni a její vliv na životy lidí, fungování organizací a proměny míst. Proponenti nového paradigmatu tvrdí, že charakteristikou současnosti je obrovský nárůst mobility v podobě cestování a migrace lidí, přepravy materiálu nebo šíření mobilní komunikace ve světě. Vymezují se proti dosavadnímu sociálnímu výzkumu, který označují za statický. Sedentarismus popisují jako přístup, který chybně „považuje za normální stabilitu, význam a místo, a za abnormální vzdálenost, změnu a *placelessness*“ (Sheller a Urry 2006, s. 208). Zároveň však upozorňují na riziko tzv. „nomádských“ teorií, které mobilitu idealizují.

Mobilitu považují za zdroj moci a všímají si nerovností v přístupu k ní. Paradigma nových mobilit je rovněž kritikou teoretických přístupů, podle nichž dochází k deteritorializaci procesů a ztrátě významu prostoru, jejichž příkladem může být výše zmíněná Baumanova představa tekuté modernity. Autoři mobilitního paradigmatu naopak kladou důraz na význam míst, jež považují za potřebná pro umožnění mobility: jedná se nejen o různé prvky dopravní infrastruktury, ale také o místa jako „zakotvení“ pro mobilní aktéry, která jsou prostřednictvím sítí mobilit propojená s jinými místy (Hannam a kol. 2006; Ley 2010; Arp Fallov a kol. 2013). Podle Urryho (2000, s. 10) existuje v dnešním světě dvanáct hlavních forem mobility, mezi kterými však neexistují ostré hranice: 1. migrace a cestování azylantů, uprchlíků a osob bez domova, 2. profesní a obchodní cesty, 3. objevné cesty mladých lidí, které často směřují do zámořských „civilizačních center“, 4. cestování spojené se zdravotními důvody (za lékaři, do lázní apod.), 5. vojenská mobilita, 6. cestování osob v poproduktivním věku a vytváření transnacionálních životních stylů, 7. cestování „ve vleku“, 8. cestování a migrace mezi místy koncentrace diaspor, 9. cesty osob pracujících ve službách a novodobých otroků, 10. cestovní ruch, 11. návštěvy přátel a příbuzných, 12. cesty spojené s prací včetně dojížděky. Každá z uvedených forem dnešní mobility je přitom vázána na určitý typ míst, která se tak stávají součástí složitého systému a jsou mobilitou přetvářena.

Spolu se současným vývojem společnosti a proměnou míst dochází rovněž k proměně role sousedství a lokálních komunit.³ S rozvojem dopravních a komunikačních technologií se pro část obyvatelstva otevírají nové prostory dostupné fyzicky či virtuálně, a tím dochází také k rozšiřování příležitostí pro navazování sociálních kontaktů mimo místo bydliště, jež je v některých oblastech sociálně-geografického výzkumu považováno za zásadní prostředí lidské aktivity (van Kempen a Wissink 2014). Nejrůznější formy mobility zároveň přinášejí změnu i do samotného místa bydliště, kde se objevují noví sousedé. Všechny uvedené aspekty vývoje současné společnosti přitom mohou být chápány jako příspěvek k dalšímu oslabení lokálních komunitních vazeb, jež jsou samy o sobě v městském prostředí některými autory považovány za slabé (viz např. Wirth 1938; Wellman a Leighton 1979).

Proměnou lokálních komunit se v souvislosti s etnickými menšinami zabývají zejména koncepty transnacionalizace a heterolokalismu. Transnacionalizaci lze definovat jako proces, kdy rozšíření dočasných a cirkulačních forem prostorového pohybu umožňuje udržovat vztahy a realizovat aktivity na více místech současně a vytvářet tak komunity propojující osoby žijící ve zdrojové a cílové zemi migrace (Castles a Miller 2009). Ve vztahu ke geografii města stojí za zmínku rovněž transnacionální urbanismus (Smith 2001), jenž má být nástrojem pro pochopení utváření sociálních vztahů mezi vzdálenými aktéry situovanými v různých lokalitách a způsobu jejich existence. Název konceptu odkazuje na dvojí význam vztahu mezi městy a transnacionalizací: 1. sociální aktéři jsou ve svých sítích vždy napojeni na města, ať už ve formě pracovních příležitostí pro transmigranty nebo míst spotřeby, 2. transnacionální vazby mezi lidmi jsou realizovány prostřednictvím dopravních a

³ V sociálních vědách bývá obvykle komunita považována za synonymum lokálního sousedství. Tento předpoklad zpochybňuje Wellmann (1999), podrobně se diskusi vztahu obou pojmů věnuje práce Špačkové (2011).

komunikačních technologií, jež jako symbol kosmopolitního pokroku bývají spojovány s městskou kulturou. Brickell a Datta (2011) dále argumentují, že je důležité se zabývat nejen transnacionálními vazbami ve smyslu propojení mezi lokalitami, jež jsou od sebe prostorově vzdálené, prostřednictvím mezinárodní migrace, ale i mobilitou mezi místy relativně blízkými. Do výzkumu translokality tak zahrnují i osoby, které nejsou transmigranty, ale pohybují se mezi lokalitami, jež nemusí být odděleny státní hranicí, a svými aktivitami přispívají k utváření podoby místa. Zároveň zdůrazňují potřebu všimnout si různých měřítkových úrovní, na které jsou lokality prostřednictvím sítí napojeny. Tímto konceptem transnacionalizace obohacují o další prostory a formy mobility, které jsou považovány za podstatné pro proměnu místa a vztahu k němu – například rezidenční mobilitu nebo každodenní pohyby. Analýza více míst a měřítkových úrovní podle autorek umožňuje pochopit kromě lokalizace migrantů i jejich mocenskou pozici v různých místech a přístup k sociálním sítím a kapitálu.

Proponenti heterolokalismu si všímají neukotvenosti etnických komunit ve fyzickém prostoru, kdy rozšíření vyspělých komunikačních technologií koncem 20. století v USA vedlo k prostorovému rozptýlení migrantů nejen v rámci stejného metropolitního areálu, ale i mezi regiony nebo státy, při současném zachování koheze etnické komunity prostřednictvím sociálních vazeb na dálku (Zelinsky a Lee 1998). Na původní koncept heterolokalismu, který se zaměřoval na podobu etických komunit mezinárodních migrantů, navazuje koncept dynamického heterolokalismu (Halfacree 2012), který přispívá k debatě o kontraurbanizaci a druhém bydlení, lze jej však aplikovat i ve výzkumu cizinecké populace. Společným prvkem obou konceptů je důraz na identitu utvářející se okolo každodenních propojení různých míst. Stejně jako se v době transnacionalizace rozostřuje hranice mezi trvalou migrací a cirkulací a lidé udržující transnacionální vztahy mají domovy na více místech, přestávají být rozlišitelné formy dočasné migrace od kontraurbanizace a cestovního ruchu, resp. druhého bydlení. Lidé, kteří navštěvují objekty druhého bydlení, je nemusí vnímat jako druhý domov, ale spíše jako součást domova lokalizovaného na více místech současně. Jednotlivé části domova se přitom vzájemně doplňují, když každá z nich člověku umožňuje uspokojit jiné potřeby. Právě motilita, tedy schopnost využít vlastní potenciál mobility pro své aktivity (Kaufmann a kol. 2004), je důvodem, proč Halfacree tento koncept považuje za „dynamický“: umožňuje totiž „utvářet identitu a životní styl prostřednictvím více míst, což nezávisí na sedentaristickém předpokladu jediného, usedlého domova“ (Halfacree 2012, s. 214). Význam konceptu pro studium cizinců ve městech lze spatřovat v tom, že popisovaná proměna v chápání domova (od domova na jednom místě k domovu na více místech) nemusí být nutně vnitrostátní záležitostí a nemusí být relevantní pouze pro občany státu, ve kterém se těchto více míst domova nachází. Naopak je možné, že jedno nebo více z míst, která člověk považuje za domov, se nachází na území jiného státu. Prostorový pohyb mezi těmito místy je však v dnešních statistikách v závislosti na typu povolení a délce pobytu evidován jako migrace nebo cestovní ruch, mezi kterými chybí jemnější rozlišení. Podobně jako transnacionalizace, i heterolokalismus může přispívat k proměně lokálních komunit, zejména těch s výrazným podílem cizinců na obyvatelstvu.

V postsocialistickém prostředí byla popsána skupina přechodných obyvatel měst (*transitory urbanites*), typická především pro vnitřní město. Přechodnost jejich pobytu ve

městě spočívá v dočasnosti pobytu osob v lokalitě vnitřního města spojené s neformálním až nelegálním právním vztahem k bydlišti. Přechodní obyvatelé jsou zpravidla mladí lidé dokončující studium či na začátku pracovní kariéry, kteří vyjadřují preference pro rezidenční prostředí vnitřního města. To je zřejmě ovlivněno fází životního cyklu osoby, neboť se sňatkem a narozením dítěte se tyto preference pravděpodobně změní (Grossmann a kol. 2011; Haase a kol. 2012). Skupina přechodných obyvatel měst může zahrnovat také část cizinecké populace, která svou přítomností a aktivitami (nebo jejich absencí) působí na utváření sociálního prostředí městských lokalit (Přidalová a Ouředníček 2017).

2.4 Koncept sociálního prostředí

Předkládaná disertační práce usiluje o poznání významu migrace cizinců na utváření městského prostředí. Využívá přitom koncept sociálního prostředí, který definuje stěžejní složky prostředí města a pomáhá analyticky uchopit výzkum města a jeho částí. Sociální prostředí lze spolu s jeho fyzickým protějškem (přírodním a člověkem vytvořeným prostředím) chápat jako součást životního prostředí (Ouředníček 2002, 2011; Špačková 2011). Samotné sociální prostředí místa závisí na sociální struktuře jeho obyvatel a uživatelů, ale také na sociálním klimatu, jež lze chápat jako soubor vztahů mezi jednotlivci, skupinami a institucemi, image lokality, jejího rytmu a životního stylu osob v lokalitě apod. Na obě složky zároveň působí procesy na různých měřítkových úrovních, od globálních po regionální a městské. Sociální prostředí každé lokality je proto neustále přetvářeno nejen prostřednictvím interakcí mezi jejími obyvateli a uživateli a událostmi, ke kterým v ní dochází, ale i prostorovou mobilitou osob v ní. Vzhledem k propojenosti míst v dnešním světě se sociální prostředí lokality může měnit také vlivem relativně vzdálených událostí a procesů, které mají dopad například na pocit bezpečí a související chování jejích uživatelů (Ouředníček 2002; Ouředníček a kol. 2015).

Migrace cizinců se podílí na utváření městského prostředí různými způsoby. V oblasti fyzického prostředí se jedná například o nakládání s nemovitostmi vlastněnými či obývanými cizinci: jejich výstavbu, údržbu, označování prodejen apod. (Teixeira 1998). K proměně sociální struktury dochází každým stěhováním, migraci cizinců nevyjímaje; cizinci přispívají k utváření lokální sociální struktury kromě změny etnického profilu obyvatelstva například také svým demografickým chováním (a tuto strukturu mění, je-li odlišné od demografického chování ostatních obyvatel, viz např. Reeve 2008; Finney a Simpson 2008; Imeraj a kol. 2017). Na sociální klima lokalit má vliv nejen změna její sociální struktury a od ní se odvíjející vnímání lokality a chování jejích obyvatel a uživatelů. Nezanedbatelným faktorem je rovněž způsob, kterým jsou cizinci a migrace prezentováni v širším mediálním diskursu a který se může promítat do názorů a chování lidí (Phillips a Robinson 2015).

V prostředí českých měst lze mezinárodní migraci a přítomnost cizinců považovat za významný faktor nové sociálně-prostorové diferenciacie. Čtyři desetiletí trvající uzavřenost hranic a etnická homogenita obyvatelstva vytvořily zcela odlišný kontext jak od tradičních imigračních zemí v západní Evropě či USA, tak i od východoevropských států s významným

zastoupením ruského obyvatelstva přistěhovalého v rámci přesunů obyvatelstva za dob Sovětského svazu. Dá se proto předpokládat, že také postupné přibývání cizinců v českých městech, jejich reprezentace a vnímání ostatním obyvatelstvem budou v Česku rozdílné. K poznání implikací nárůstu mobility pro česká města lze využít koncept sociálního prostředí, který argumentuje pro kombinaci metod směřujících k poznání rezidenční diferenciacie a zároveň k uznání role uživatelů lokalit (nerezidentů) a translokálních propojení mezi lidmi a místy pro utváření konkrétních lokalit. Využití tohoto konceptu pro poznání dopadů migrace a přítomnosti cizinců na sociální prostředí českých měst tak může přispět k rozvoji urbánní teorie o specifický případ post-socialistického města v období mobility.

3. Cizinci v městském prostředí

V tradičních cílových zemích mezinárodní migrace se v současné době pozornost odborné veřejnosti zaměřuje především na výzkum prostorových vzorců a dopadů stěhování cizinců na lokální úrovni jako jeden z dosud nedostatečně probádaných aspektů spjatých s migrací v městském prostředí (Robinson 2010; Stenning a Dawley 2009; van Ham a kol. 2013). Nesrovnatelně kratší (novodobá) historie migrace osob s cizím státním občanstvím v Česku je však příčinou relativně menší míry poznání role stěhování cizinců na všech řádovostních úrovních sledování, a to i přes značný zájem zdejší akademické obce o pochopení problematiky cizinců a jejich prostorové mobility. Tato kapitola si klade za cíl shrnout dosavadní poznatky o prostorovém rozmístění cizinců a naznačit šíři možností jejich zapojení do procesů sociálně-prostorové diferenciacie a utváření lokálního sociálního prostředí probíhajících v zahraničí, zejména v tradičních destinacích mezinárodní migrace, a porovnat je s procesy, k nimž dochází v současném Česku. Kapitola je nejprve zasazena do kontextu diferenciacie rozmístění migrantů na nadnárodní úrovni, dále přibližuje dosavadní poznatky o jejich prostorovém rozmístění uvnitř státu s důrazem na polaritu mezi různými typy prostředí (město a metropolitní oblasti vs. venkov) až k vnitroměstské mikroúrovni, kde diskutuje roli cizinců v procesech transformujících současná města.

3.1 Cizinci a migranti ve světě: nadnárodní pohled

Přestože migrace představuje proces starý jako lidstvo samo, k nejvýraznějšímu nárůstu počtu mezinárodních migrantů ve světě dochází v relativně nedávném období zhruba od 60. let 20. století (Castles a Miller 1993; Hooghe a kol. 2008). Jednotlivé světové makroregiony však mezinárodní migrací byly a jsou zasaženy v různých obdobích odlišnou měrou. V novodobé (poválečné) historii lze zjednodušeně rozlišovat mezi tzv. tradičními zeměmi imigrace a ostatními státy (tj. mezi cílovými, resp. zdrojovými zeměmi). V souvislosti (nejen) se zmíněným nárůstem migrace ve světě však dochází k přesunu některých zemí z kategorie zdrojových mezi cílové státy migrace. Jednou ze zemí, jichž se tento posun týká, je Česko. Tato kapitola proto stručně vysvětluje, jaké faktory uvedený vývoj světového migračního systému podměnily, a jak se v této souvislosti změnilo rozmístění migrantů ve světě.

Mezinárodní migrace do období po skončení druhé světové války i přes nepopiratelný vliv řady různých faktorů (demografické a klimatické změny, válečné konflikty, proměny politické mapy světa, rozvoj obchodu apod.) byla spjatá především s prací (Castles a Miller 1993).⁴ Destinace migrace proto tvořily zejména země nabízející pracovní uplatnění: ať se již jednalo o USA a západoevropské země v době industrializace 18. a 19. století nebo o západní Evropu po roce 1945, kam směřovaly proudy migrace z ostatních regionů v souvislosti se

⁴ Diskuse příčin mezinárodní migrace a vysvětlení specifických proudů migrace do různých typů prostředí na globální úrovni přesahuje rámec této práce. Pro jejich podrobný přehled viz např. Massey a kol. (1993), Drbohlav a Uherek (2005), Hooghe a kol. (2008) či Hasman a Novotný (2017).

snahou o napravení škod napáchaných druhou světovou válkou. Právě v posledně jmenovaném období se však ze světového migračního systému vyčlenil tzv. východní blok komunistických zemí, jejichž hranice byly otevřeny především migraci v jeho rámci⁵ (blíže k uzavřenosti Česka, Polska a Maďarska viz Drbohlav a kol. 2009, Drbohlav 2012). Kromě praktické nemožnosti ze zemí vycestovat zároveň středo- a východoevropské socialistické státy efektivně bránily imigraci cizinců na své území (Okólski 2007), a tím přispívaly k etnické homogenizaci obyvatelstva.

Ke změně došlo až s rozpadem bipolárního rozdělení světa na přelomu 80. a 90. let 20. století, kdy se státy dřívějšího komunistického bloku opětovně začlenily do proudů světové migrace a odkdy zároveň dochází k dalšímu růstu zájmu o problematiku mezinárodní migrace v akademické obci (Castles 2002). Obavy z bezprecedentního nárůstu migračních proudů z globálního jihu na sever a z východu na západ spojuje Castles (2002) se šířením globalizace, zejména s proměnou světové ekonomiky, ale také s poklesem významu národních států a naopak růstem vlivu neformálních sítí překračujících hranice a s rozvojem informačních a komunikačních technologií.⁶ Ty umožňují jednak šíření povědomí o podmínkách a událostech mezi nejrůznějšími místy světa, jež mohou ovlivňovat hodnoty a jednání obyvatelstva, a jednak usnadňují jeho prostorovou mobilitu napříč globalizovaným světem. K dříve usazeným migrantům se tak přidávají další, přičemž současné proudy migrace jsou typické nebývalou diverzitou okruhu zdrojových zemí, kulturních a demografických charakteristik nových migrantů, motivací k migraci či jejich druhů (Castles 2002; Urry 2007; Vertovec 2007).

Diverzifikaci migračních proudů ve světě dokumentují počty osob narozených mimo zemi současného bydliště nebo podle národnosti zjišťované v cenzech většiny zemí světa. Podle databáze Světové banky, jež tyto údaje souhrnně publikovala, se v průběhu posledních desetiletí zvýšil počet mezinárodních migrantů (z 93 milionů v roce 1960 na 167 milionů v roce 2000), došlo ale i k proměně jejich rozmístění. V průběhu uvedeného období docházelo ke koncentraci imigrantů na území rozvinutých zemí a k nárůstu podílu migrantů ze zemí rozvojových (World Bank 2011; Özden a kol. 2011). Stejný trend byl zaznamenán také v následujícím období let 2000–2015, v průběhu kterého došlo k nárůstu počtu mezinárodních migrantů na 244 milionů (Menozi 2016).

V evropském kontextu je patrná dělicí linie podle podílu osob s cizím státním občanstvím na obyvatelstvu mezi zeměmi střední a východní Evropy (tj. zeměmi bývalého východního bloku) na jedné straně a zbytkem kontinentu (tj. zeměmi, jež byly součástí světového migračního systému bez přerušení) na straně druhé. Zatímco v první skupině dosahuje podíl cizinců v současné době maximálně 15 % (v Estonsku a Lotyšsku – zemích s výraznou ruskou menšinou, jež vznikla v souvislosti s přesuny obyvatelstva v rámci

⁵ Výjimkou byla socialistická Jugoslávie, odkud směřovaly proudy pracovní migrace do západoevropských zemí (Okólski 2007), od 60. let například do blízkého Rakouska (Fassmann a Rieger 2012).

⁶ V Evropě tyto obavy dále pramenily z chystaného otevření trhu práce a vstupu nových členských zemí do Evropské unie (Kahanec a kol. 2009).

Sovětského svazu), častěji však do 5 %, ve většině ostatních zemích Evropy se pohybuje mezi 5 a 25 % (Eurostat 2017; viz též Karácsonyi 2014).⁷

Ve středo- a východoevropském prostoru lze kromě specifických případů postsovětských zemí zmíněných výše rozlišit dvě skupiny států podle podílu cizinců na obyvatelstvu: na jedné straně země s relativně vysokým (4-5%; Slovinsko a Česko), na straně druhé s nízkým podílem cizinců (do 2 %; ostatní členské země EU tohoto regionu). Tohoto rozdílu si všímá Drbohlav (2011), když poukazuje na pokročilejší fázi migračního přechodu obou zemí v rámci migračního cyklu (tj. od zemí emigračních k imigračním) ve srovnání s ostatními státy střední a východní Evropy. Díky své ekonomické a politické stabilitě tak Česko v rámci střední a východní Evropy představuje unikátní případ země v relativně nejpokročilejším stadiu proměny v destinaci zahraniční migrace, jejíž průběh a prostorové vzorce rozmístění cizinců si proto zasluhují další pozornost.

3.2 Rozmístění cizinecké populace na úrovni státu: město v hlavní roli

V tradičních imigračních zemích se cizinci dominantně soustředí do urbanizovaných prostorů (Catney 2016b). Logickým důsledkem je tak i důraz akademické literatury uplynulého půlstoletí na poznání cizinecké populace žijící ve velkých městech a metropolitních areálech. V posledních letech však v těchto zemích dochází k postupnému prostorovému rozptýlení cizinců také do menších měst a na venkov (Rees a Butt 2004; Wulff a kol. 2008; Lichter 2012; Catney 2016b). Následující text se proto nejprve věnuje faktorům koncentrace migrantů do měst. Protože prostorový vzorec dominantního rozmístění migrantů ve městech je zároveň výsledkem dynamických procesů probíhajících mezi městem a ostatními regiony, další text kapitoly shrnuje význam migrantů pro vybrané urbanizační procesy: urbanizaci a růst počtu obyvatel měst, ale také pro procesy související naopak s jejich dekoncentrací mimo urbánní prostředí: suburbanizaci a kontraurbanizaci.

Dominance městského prostředí v rozmístění cizinecké populace v imigračních zemích je determinována řadou faktorů, jež se váží jak k vlastnostem regionů, tak i populace migrantů. Do první skupiny řadí Van der Gaag a Van Wissen (2001) (1.) ekonomické faktory, zejména trh práce a míru nezaměstnanosti, a (2.) faktor bydlení, přičemž obojí je podle autorů pro cizince lépe dostupné ve velkých městech, a proto vede k jejich koncentraci právě do urbánního prostředí; (3.) metropolitní charakter území, zahrnující kromě dostupnosti bydlení také koncentraci další vybavenosti a příležitostí. Dále za podstatné faktory regionální diferenciacie rozmístění cizinců považují (4.) geografickou polohu, přičemž blízkost hranic dvou členských zemí EU má migraci a usazování migrantů posilovat;⁸ a s ní související (5.)

⁷ Podobné odlišnosti lze pozorovat i při porovnání hlavních měst těchto zemí. Mezi hlavní města s nejvyšším podílem cizinců v současné době však kromě Tallinnu a Rigy patří také Praha, jejíž specifické postavení mezi středoevropskými metropolemi diskutují (Přidalová a Ouředníček 2017).

⁸ Z dalšího textu věnujícího se rozmístění cizinců v okresech Česka vyplývá, že blízkost státní hranice (byť mezi členskými zeměmi EU) jako spolehlivý faktor jejich prostorové distribuce nefunguje ve všech geografických kontextech – viz nízký podíl cizinecké populace v česko-slovenském pohraničí.

fyzicko-geografické podmínky regionu, jejichž (ne)atraktivita může rovněž působit na velikost migračních proudů. Na straně faktorů spjatých s populací migrantů konečně autoři upozorňují na (6.) roli migračních sítí, tedy význam dříve usazené cizinecké populace, na niž může navazovat další migrace.

Podrobná analýza stěhování v evropských zemích i zámoří provedená Ravensteinem na konci 19. století naznačuje relativně malou roli osob pocházejících z jiných zemí na procesu urbanizace, jenž byl sycen především rurální populací z blízkého okolí (Ravenstein 1889). Dnes však mezinárodní migranti významnými aktéry podílejícími se na populačním růstu některých měst jsou. Jak ukazují současné analýzy, mezinárodní migrace je dnes v případě některých měst hlavním zdrojem růstu počtu jejich obyvatel, zatímco domácí obyvatelstvo zde ubývá – např. Bilbao a oblast Asturias ve Španělsku (Bayona-i-Carrasco a Gil-Alonso 2011). Mezinárodní migrace je dlouhodobě dominantním procesem přispívajícím k populačnímu růstu také v současné Praze (Sýkora a Čermák 1998; Přidalová a Ouředníček 2017) a v některých středoevropských městech představuje jednu z hybných sil reurbanizace (Haase a kol. 2017).

Významnější měrou se v některých zemích na růstu počtu obyvatel podílí přirozená měna spolu s dekoncentračními tendencemi cizinecké (či domácí minoritní) populace. Finney a Simpson (2008) na příkladu anglických okrsků (*districts*) argumentují, že k největšímu populačnímu přírůstku dochází vlivem migrace v případě okrsků s rozptýlenou populací migrantů, zatímco v územích jejich koncentrace (tedy v převážně městských územích) je populační růst způsoben přirozenou měnou (k podobnému závěru s využitím aktuálních dat dochází též ONS 2016). Na suburbanizaci a kontraurbanizaci se zde vedle majoritní populace podílejí i etnické menšiny (které lze však za migranty v britském prostředí považovat pouze při značném zjednodušení; Finney a Simpson 2008; Phillips a Harrison 2010; Rees a Butt 2004; Catney 2016a). Podobně byla dekoncentrace migrantů do venkovských oblastí popsána i v dalších zemích, ať už v těch s dlouholetou historií mezinárodní migrace – v USA (Newbold a Spindler 2001; Lichter a Johnson 2009; Lichter 2012), Austrálii, Kanadě a na Novém Zélandu (Wulff a kol. 2008) – či v zemích, které se její destinací staly relativně nedávno, například ve Španělsku (Maza a kol. 2013).

Vzhledem k relativně nedávné historii (současné) imigrace do Česka je zde nejlépe probádanou měřítkovou úrovní právě rozmístění cizinců mezi českými regiony. Na počátku 21. století si Čermáková (2002, 2005) všímá nerovnoměrného prostorového rozmístění cizinců v okresech Česka, a to v horizontálním i vertikálním pohledu. Již v tomto období bylo možné pozorovat tzv. západovýchodní gradient, tj. větší soustředění cizinců do západních pohraničních okresů, zatímco směrem k východu jejich počet i zastoupení v populaci klesá (Novotný a kol. 2007). Při zohlednění hierarchie struktury osídlení pak byly zřejmé tendence cizinecké populace ke koncentraci do městských okresů spíše než do okresů venkovského charakteru (Čermáková 2005). I přes soustředěnost do ekonomicky silných okresů, zejména v případě cizinců s povolením k dlouhodobému pobytu (Čermáková 2005), však statistická souvislost mezi ekonomickou úrovní a rozmístěním cizinců nebyla v dalších analýzách potvrzena (Novotný a kol. 2007). Rozdíly v rozmístění cizinců byly zjištěny také mezi

skupinami cizinců podle státního občanství, kdy se občané sousedních států (Německa a Polska) častěji registrovali k pobytu v příhraničních okresech přilehlých k zemi původu. Prostorové vzorce rozmístění Vietnamců se do značné míry podobají prostorové distribuci německého obyvatelstva, u Ukrajinců a Slováků byly zjištěny vyšší prostorové koncentrace v Čechách, zejména v Praze a v blízkých okresech na sever od hlavního města. Některé skupiny cizinců se dlouhodobě koncentrují do specifických regionů Česka, zejména do hlavního města Prahy: například Uherek (2003) označuje za typicky městské zejména relativně nepočetné skupiny Arménů, Gruzinců, Číňanů či občanů USA. Konečně i početně stále významnější skupina občanů Ruské federace se tradičně soustředí do dvou center – Prahy a Karlových Varů (Drbohlav a kol. 2010; Čermák a Janská 2011; Klsák 2017).

Recentní analýzy v podrobnosti okresů (Drbohlav a kol. 2010; Přidalová a Jíchová 2017a) i v jemnějším detailu obcí (Janská a kol. 2014; Přidalová a Hasman 2016; Klsák 2017) poukazují na trvalost vzorců prostorového rozmístění cizinecké populace v čase. Právě dostupné statistické údaje o rozmístění cizinců v Česku shromážděné ve Sčítání lidu, domů a bytů 2011 a poskytnuté Ředitelstvím služby cizinecké policie České republiky řešitelům projektu „Mobilita cizinců v Česku a jejich role v utváření sociálního prostředí českých měst“⁹ umožňují realizaci podrobnějších analýz s důrazem na poznání prostorových vzorců rozmístění cizinecké populace (nejen) z hlediska sídelní hierarchie. V poslední dekádě lze pozorovat setrvalý nárůst podílu cizinců na české populaci, ale i jejich diferencované zastoupení v metropolitních areálech (městech a jejich suburbánním zázemí) a podle velikostních kategorií obcí, kdy větší a exponovanější sídla vykazují vyšší podíly cizinců než menší obce a venkovská území (Přidalová a Hasman 2016).

I přes nárůst podílu cizinců na populaci příměstských a venkovských oblastí Česka je zde jejich zastoupení relativně nízké. Janská a kol. (2014) pozorují náznaky participace cizinců na suburbanizaci Prahy, Přidalová a Ouředníček (2017a) dále diskutují diverzifikované zastoupení jednotlivých migračních skupin na tomto procesu. Na suburbanizaci hlavního města se podílejí především občané zemí EU, do menší míry i zemí bývalého Sovětského svazu a východní Evropy; stěžejní význam má nicméně jejich migrace stále především pro transformaci vnitřních částí Prahy. Na dominantní postavení Prahy mezi metropolitními areály v podílu na suburbanizaci cizinců v Česku a výraznější přítomnost občanů západních zemí poukazuje výzkum Přidalové a Hasmana (2017). Konečně Janská a Bernard (2015) si všímají dekoncentrace Vietnamců (na úrovni obcí) na český venkov, a Šimon (2011) stěhování rumunské komunity do periferní obce na Jesenicku.

Prostorové vzorce rozmístění jednotlivých skupin cizinců a znalost jejich demografických a sociálně-ekonomických charakteristik naznačují, jaké faktory toto rozmístění determinují. Vzhledem k dominanci pracovní migrace nad ostatními typy stěhování do Česka lze za podstatný považovat především faktor ekonomický, související s rozmístěním cizinců v blízkosti pracovních příležitostí. Právě převažujícím charakterem

⁹ Projekt probíhající v letech 2016–2017 byl podpořen Grantovou agenturou Univerzity Karlovy. Mezi jeho výstupy patří i předkládaná disertační práce.

ekonomické aktivity – v maloobchodu, resp. ve stavebnictví – vysvětlují například Janská a Bernard (2015) prostorovou distribuci Vietnamců v německo-rakouském pohraničí a jejich dekoncentraci do menších obcí a naopak soustředění Ukrajinců do Prahy. Zapojení do procesu globalizace a jistá etablovanost Prahy jako nejvíce kosmopolitního místa v rámci Česka, ale i širšího prostoru střední a východní Evropy (Drbohlav 1999a), pak zřejmě přispívají k popularitě hlavního města nejen pro nejrůznější skupiny osob motivované k migraci vyšší výdělkem, ale i zajímavými příležitostmi a životním stylem (Bürkner 2000; Hanzlíková 2012). Případová studie Rumunů pak poukazuje také na význam rodinných vazeb pro prostorovou distribuci cizinců v Česku (Šimon 2011).

3.3 Sociálně-prostorová diferenciacie cizinců v metropolitních oblastech a městech

Předcházející kapitola poukázala na nerovnoměrnost rozmístění cizinců v tradičních i nových imigračních zemích, kde dochází k jejich výrazně častějším koncentracím do urbanizovaných oblastí, a na pravděpodobné faktory tohoto prostorového vzorce. Ani v rámci městského prostředí však zpravidla migranti nejsou rozmístěni rovnoměrně. Optikou dichotomie mezi jádrovým městem a jeho suburbánním zázemím dochází například Malheiros (2002) ke zjištění, že v Evropě lze identifikovat několik typů městských regionů se specifickým rozmístěním cizinců: metropole s jejich převažujícím zastoupením v jádru či naopak s výraznějším podílem cizinců v zázemí anebo s významným podílem občanů zemí EU. Podstatně větší pozornost je nicméně v akademické literatuře věnována otázkám prostorové koncentrace a izolace migrantů na úrovni městských čtvrtí a lokalit. Vzhledem k medializaci sociálních problémů spojovaných s etnickými čtvrtěmi ve městech západní Evropy se v poslední době předmětem zájmu nejen odborné, ale i laické veřejnosti, stala zejména etnická segregace (Ireland 2008; Finney a Simpson 2009; Catney 2016a),¹⁰ kterou lze chápat jako výsledek spolupůsobení různých procesů sociální a prostorové mobility, jimž se věnují následující odstavce.

Prostorovými vzorci rozmístění migrantů v rámci města se zabývala celá řada akademických prací. Z hlediska urbánní geografie stojí za pozornost zejména poznání role cizinců v procesech utvářejících a transformujících rezidenční strukturu města.¹¹ Následující text shrnuje současný stav poznání významu migrantů pro ty nejčastěji diskutované z nich, a poznatky ze zahraniční literatury konfrontuje s dosavadními zjištěními o téže problematice v kontextu českých měst, zejména Prahy.

¹⁰ Podobný vývoj směrem k obavám z koncentrace imigrantů jako hrozby pro kulturní, politickou a územní integritu zaznamenávají také USA (Ellis a Wright 1998), a nechybí ani v českém veřejném diskursu (Sedláková a kol. 2016).

¹¹ Neméně významná je též diferenciacie populace podle místa pracoviště či časoprostorových vzorců prostorového pohybu cizinců a majority – viz např. (Silm a Ahas 2014; Strömngren a kol. 2014; Marcińczak a kol. 2015). Sledování těchto jevů a procesů umožňuje do značné míry překonat statický pohled na obyvatelstvo kritizovaný v rámci mobilitního obratu. Vzhledem k tomu, že předkládaná práce tyto jevy a procesy z důvodu nedostupnosti dat nesleduje, se její text dále soustředí pouze na rezidenční diferenciaci cizinců.

Rozmístění migrantů v rámci města je tradičním předmětem zájmu urbánní geografie a jeho výzkum sahá nejméně do období na počátku 20. století, kdy se mu věnovali autoři tzv. chicagské školy (viz kapitolu 2.1). Burgess (1925) v práci věnované růstu města popisuje, že imigranti se po přistěhování do (amerického) města nejprve usazují v upadajících centrálních lokalitách. S postupně se zvyšujícím sociálním statusem se následně vystěhovávají do oblastí vzdálenějších od centra města, kde nadále vytvářejí etnické koncentrace. Proponenti teorie prostorové asimilace, kteří na Burgessovu práci navazovali, předpokládali, že zároveň s akulturací a postupným růstem socioekonomického statusu se imigranti budou stále více v prostorovém rozmístění podobat majoritní populaci, až v ní nakonec etnické koncentrace zcela zmizí (Massey 1985; Tammaru a Kontuly 2011). Očekával se třífázový cyklus, kdy první generace migrantů je segregovaná do ghett ve vnitřním městě, druhá generace se stěhuje dál z centra a stává se méně segregovanou a ve třetí generaci se migranti plně asimilují do americké společnosti a zároveň se stěhují do suburbánní zóny (Peach 2001). Jak upozorňuje Peach (2001), zásadní slabinou předpokladu třífázového modelu splynutí imigrantů s majoritní společností bylo, že nerozlišoval mezi dobrovolnou a nedobrovolnou prostorovou koncentrací. Zatímco pro prostorovou asimilaci některých skupin obyvatelstva se model ukázal jako reálný, v případě Afroameričanů k prostorové asimilaci v důsledku diskriminace ze strany majority nedošlo. Zelinsky a Lee (1998, s. 283) upozorňují na specifitu asimilačního modelu, který byl relevantní především pro americká města první poloviny 20. století, kdy většina imigrantů do Spojených států pocházela z kulturně a „rasově“ blízké Evropy. Vzhledem k proměně morfologie amerických měst i migračních proudů, které do nich směřují, je však dnes model platný pouze pro některé skupiny migrantů (Zelinsky a Lee 1998).

Na asimilační model navazuje novější teorie segmentované asimilace, jež se zabývá sociální mobilitou druhé generace migrantů v USA. Míra socioekonomické asimilace migrantů v příjmové společnosti se podle autorů teorie odvíjí od tří faktorů: přístupu vlády k migraci, přijetí migrantů majoritní populací a síly etnické komunity (Portes a Zhou 1993). Konkrétní kombinace faktorů pro každou etnickou skupinu udává, do kterého segmentu majoritní společnosti se její členové pravděpodobně asimilují. Jednotlivé scénáře se do prostoru promítají odlišně – mohou vést jak k soustředění etnických menšin do určitých částí města, tak i k jejich dekoncentraci (Tammaru a Kontuly 2011). Autoři konceptu segmentované asimilace si dále všímají několika aspektů sociálního kontextu, které podle nich vedou k tendenci migrantů k sestupné sociální mobilitě v prostředí hostitelské země. Jednak se jedná o odlišnou barvu pleti, která může být příčinou předsudků vůči migrantům. Dále k sestupu po sociálním žebříčku může vést lokalizace imigrační skupiny v místech, kde je soustředěno místní sociálně slabé obyvatelstvo. Třetím faktorem podmiňujícím sestupnou tendenci sociální mobility druhé generace migrantů je role ekonomického vývoje. Problematickou se rovněž může stát existence slabé místní etnické komunity, jejíž jsou příslušníci druhé generace migrantů součástí (Portes a Zhou 1993).

Kromě strukturální a kulturní asimilace migrantů ovlivňuje rozmístění cizinců ve městech řada dalších faktorů. Mezi nejvýznamnější lze zařadit zejména specifické podoby a fungování trhu s bydlením včetně míry diskriminace, které jsou migranti vystaveni, míru sociální, kulturní a ekonomické distance mezi skupinami obyvatelstva, charakter (trvalost)

pobytu některých skupin obyvatelstva ve městě a v poslední době též nezanedbatelnou roli vyspělých komunikačních technologií (podrobněji viz Přidalová a Ouředníček 2017a nebo Přidalová a Hasman 2017). K významným faktorům určujícím rozmístění cizinců v neposlední řadě patří též blízkost pracoviště, zejména v případě ekonomických migrantů přicházejících bez doprovodu rodin (Sarre a kol. 1989 in Van Kempen a Özüekren 1998). Výsledný prostorový vzorec rozmístění cizinců tak vykazuje více či méně významné koncentrace, které se v tradičních imigračních zemích často nacházejí v deprivovaných lokalitách vnitřního či vnějšího města (Malheiros 2002). To však souvisí se skutečností, že většina imigrantů v těchto zemích je typická nižším sociálně-ekonomickým statusem a nezřídka též značnou kulturní vzdáleností od majoritní populace. Naopak rozmístění cizinců s malou sociální, ekonomickou a kulturní distancí od majority je rovnoměrnější (Massey 1985; Alba a Nee 1997).

Prostorové koncentrace cizinců poukazují na význam selektivních prostorových vzorců migrace. Na straně migrantů bývá nejčastěji zmiňovaným proces „sebe-segregace“ (tedy záměrného vytváření prostorových koncentrací migrantů, který je možné označovat také za separaci), který má však podstatně větší podporu ve veřejném diskursu než v odborné literatuře (Phillips 2006). V případě prostorového chování domácí populace se jedná zejména o prostorové chování shrnuté v konceptech „*white flight*“ a „*white avoidance*“. Ty jsou popisovány jako přesun majoritní populace z lokalit, kde rostoucí podíl cizinecké populace překoná mez, jež je majorita ochotná akceptovat, směrem do částí města obývaných převážně majoritní populací¹² (Bråmă 2006; Andersson 2013). Výsledky výzkumu britských měst nicméně ukazují, že spíše než vlivem příliš vysokého podílu cizinců v lokální populaci lze odliv majority z etnicky diverzifikovaných lokalit vysvětlit ekonomickým statusem a že spíše než jako „*white flight*“ je vhodné je označovat za „*affluent flight*“ (tedy „útěk bohatých“ spíše než „útěk bílých“; Catney a Simpson 2010). V českém kontextu byla vztahům mezi prostorovým chováním domácí a cizinecké populace dosud věnována pouze velmi omezená pozornost (rezidenčním vzorcům tohoto chování se okrajově věnovala Přidalová (2013), segregaci žáků-cizinců v českých školách diskutují Kostecká a kol. 2017). Za příčinu lze přitom považovat především relativně nízké prostorové koncentrace cizinců, které by zavadávaly předpoklad pro existenci problému, a omezenou datovou základnu, která by umožňovala teoretický předpoklad vyhovujícím způsobem ověřit.

Opačný směr selektivní migrace je zpravidla spojován s procesem gentrifikace, kdy se příslušníci střední třídy stěhují do revitalizujících se čtvrtí vnitřního města do té doby obydlených obyvatelstvem s nižším statusem¹³ (Ley 2009). Čtvrtěmi s potenciálem pro gentrifikaci jsou přitom i ty, které tradičně slouží jako příjmové lokality etnických menšin

¹² Název konceptů naznačuje, že pocházejí z prostředí, kde hraje významnou roli barva pleti obyvatelstva. Andersson (2013) však na příkladu několika studií ze severoevropských zemí argumentuje, že i ve zcela odlišném prostředí evropských zemí mohou mít určitou relevanci. Na příkladu Stockholmu nicméně ukazuje, že etnicita souvisí pouze s migrací do čtvrtí s koncentracemi migrantů, neovlivňuje však, kdo se z nich vystěhovává.

¹³ Uvedený mechanismus vede k (alespoň dočasněmu) zvýšení socioekonomické diverzity obyvatelstva, dosud však chybí dostatečné poznání jeho dopadů na segregaci obyvatelstva. V metropolitních areálech USA vedla gentrifikace ke zvýšení segregace podle „rasy“, ale ke snížení příjmových nerovností (Freeman 2009).

v nižším sociálně-ekonomickém postavení. Migranti v nich žijící jsou tak vystaveni růstu cen nemovitostí a potenciálnímu odchodu z lokality (Reeve 2008). Na druhou stranu však mohou migranti představovat také aktivní účastníky gentrifikace, jedná-li se o osoby s vyšším statusem než domácí obyvatelstvo, které je pak jimi z lokality vytlačováno. Tuto variantu tak lze očekávat spíše u migrantů-profesionálů a pravděpodobněji ve středně a nízkopříjmových zemích: projevy tohoto druhu zapojení cizinců do procesu gentrifikace byly zjištěny např. u Západoevropanů v Barceloně (Arbaci a Tapada-Berteli 2012). Koncentrace sociálně-ekonomicky silné skupiny občanů rozvinutých zemí do čtvrtí vnitřního města byla zjištěna též v Praze (Přidalová a Ouředníček 2017), atraktivitu nemovitostí ve vnitřním městě pro movitou ruskojazyčnou klientelu potvrdil výzkum Karlových Varů (Klsák 2017). Žádná ze zmiňovaných českých studií však nehodnotila příčinné souvislosti koncentrace sociálně-ekonomicky silných cizinců a případného vytlačování obyvatelstva s nižším statusem ze zkoumaných lokalit. V případě českých měst by bylo možné polemizovat také o tom, do jaké míry se movití cizinci stěhují do sociálně-ekonomicky slabých čtvrtí a nakolik pouze zaplňují volné nemovitosti po vystěhování původních obyvatel nebo zda si s nimi na trhu s bydlením skutečně konkurují.¹⁴ Na uvedených příkladech tak lze ilustrovat spíše potenciál pro gentrifikaci čtvrtí ze strany cizinců než jejich reálnou roli v tomto procesu.

Jak dokumentují výzkumy provedené v Praze (Sýkora 2009; Temelová a kol. 2011; Brabec 2014b, 2014a) a Karlových Varech (Klsák 2014, 2017), bohatí cizinci přispívají k proměně sociálního prostředí těchto měst také svou koncentrací do uzavřených rezidenčních areálů (*gated communities*). Na druhé straně však lze pozorovat i soustředění cizinců s nižším statusem do dělnických ubytoven, jejichž problematika byla popsána především v Praze a bezprostředním okolí (Černá 2003; Troupová 2004; Drbohlav a kol. 2010), ale také v menších městech s koncentracemi ekonomických příležitostí, na něž se váže zahraniční migrace (Sýkora a kol. 2015). Na rozdíl od tradičních imigračních zemí se však v Česku cizinci nesoustředí do nejvíce znevýhodněných částí města, ale jsou rozmístěni především do diverzifikovaných vnitroměstských lokalit a sídlišť (Přidalová a Hasman 2017). Některé skupiny cizinců pak i při analýze metropolitních území potvrzují svou pozici pravděpodobných aktérů procesu gentrifikace, ale i suburbanizace. Přestože se dosavadní výzkumy explicitně nevěnovaly rozsahu prostorových koncentrací cizinců v českých městech, je patrné, že přítomnost cizinců přispívá k polarizaci městských lokalit na mikroúrovni. V souvislosti s aktuálními světovými událostmi, jež přispěly k nárůstu počtu mezinárodních migrantů, a se zhoršováním postojů české veřejnosti k migrantům (CVVM 2015, 2016) se jedná o téma, jež zasluhuje další pozornost. Zahraniční zkušenosti naznačují, že etnická diverzita obyvatelstva vyvolaná mezinárodní migrací může mít významné dopady na sociální prostředí lokalit s výrazným podílem cizinců; těmto dopadům se proto věnuje následující kapitola.

¹⁴ Na příkladu lokalit nové výstavby v Praze dokumentují Temelová a kol. (2011), že zejména cizinci ze západních zemí mohou představovat zvýšený tlak na trh s bydlením.

3.4 Cizinci a utváření sociálního prostředí městských lokalit

Přítomnost nových obyvatel – migrantů – v městských lokalitách s sebou nutně přináší změnu: může přispět jak k transformaci fyzického a sociálního prostředí, tak i k proměně sociálního klimatu. Navzdory tomu, že nejruznějším dopadům migrace byla v tradičních imigračních zemích věnována značná pozornost již v minulosti, soustředily se tyto analýzy spíše na vyšší měřítkovou úroveň celého státu, případně prostorový aspekt zcela postrádaly (Craig a kol. 2004; Robinson 2010). Zhodnocení lokálních dopadů migrace je přitom zásadní pro pochopení významu přítomnosti migrantů pro fungování městských lokalit a život jejich obyvatel a představuje potřebnou základnu pro formulaci lokálních politik a urbánního plánování (Champion 1993). Jak upozorňuje Champion (1993), konkrétní lokality lze málokdy považovat za vzorek odrážející situaci v celé zemi. Naopak lze očekávat, že se vliv mezinárodní migrace, resp. přítomnosti cizinců, na lokální sociální prostředí bude mezi jednotlivými lokalitami lišit, a to nejen v závislosti na charakteristikách v něm žijících migrantů, ale také na vlastnostech místa samotného a jeho obyvatelstva. Výsledná škála dopadů migrace na jednotlivá místa tak může být velmi široká. Podle Robinsona (2010) je nicméně vhodné usilovat o jejich poznání a typologizaci, aby bylo možné kvalifikovaně zhodnotit oprávněnost tvrzení o dopadech migrace na lokality,¹⁵ jež dosud nemají empirickou oporu, a vhodně reagovat na výzvy, které může přítomnost cizinecké populace pro lokality představovat. Následující text proto shrnuje dosavadní poznání lokálních dopadů migrace v tradičních imigračních zemích (zejména ve Spojeném království, kde mu byla věnována značná pozornost) a doplňuje je poznatky z českého prostředí. Vzhledem ke specifickým dopadům přítomnosti různých cizineckých populací na různé lokální kontexty si však neklade ambice poskytnout vyčerpávající systematický přehled, spíše usiluje o naznačení komplexity problematiky, které by bylo vhodné věnovat další pozornost.

Lokální dopady migrace lze pozorovat v řadě aspektů, jež jsou vzájemně propojené. Změna etnické a kulturní struktury obyvatelstva se může odrážet v ekonomické a politické rovině místního společenského života, když se jednotlivé skupiny migrantů v rozdílné míře zapojují do lokálního trhu práce a občanských aktivit, kterými přispívají k utváření sociálního prostředí lokalit (Craig a kol. 2004). Přítomnost cizinců má vliv také na dostupnost sociální infrastruktury, například zdravotnických a sociálních služeb či školských zařízení. Zmiňována bývá zejména v kontextech, kdy je místní infrastruktura přetížená, a kdy příchod cizinecké populace může představovat pro lokalitu další břemeno, na druhou stranu však byly zdokumentovány i případy, kdy migranti přispěli k revitalizaci aktivit v místních školách (Hickman a kol. 2008). Vliv migrantů na podobu lokální ekonomiky popisovaný odbornou literaturou nepotvrzuje populární diskurs o migrantech soupeřících s místním obyvatelstvem o pracovní místa – viz např. Findlay a kol. 2000 in Craig a kol. 2004. Dosavadní poznání naopak naznačuje pozitivní dopady, kdy (legální) migrace zvyšuje daňové příjmy obcí, přispívá k otvírání nových či udržení stávajících pracovních míst a k výdělku místních podnikatelů (byť

¹⁵ Podobně jako v zahraničí (viz např. Ellis a Wright 1998; Robinson 2010) jsou také v Česku migranti mnohdy předmětem obav domácí populace (CVVM 2015, 2016).

zejména v době transnacionalizace nelze předpokládat, že veškeré zdroje migrantů budou využity v místě, kde byly získány; Craig a kol. 2004). Zdokumentovány byly též různorodé vlivy přítomnosti migrantů na lokální trh s bydlením: zvláště atraktivní lokality s významným podílem neukotvené populace (např. studentů) mohou na zvýšení poptávky po bydlení vyvolanou přítomností nových obyvatel reagovat zvýšením cen bydlení. Problematické soužití migrantů s majoritní populací naopak může snižovat cenu nemovitostí a snížit tak možnost místních sociálně-ekonomicky slabších majitelů nemovitostí z lokality se vystěhovat (Sá 2014; Braakmann 2016). Ve státech s rozšířeným sociálním bydlením pak toto zvýšení poptávky může vést k dalším výdajům místních samospráv (Craig a kol. 2004). Naopak málo žádané lokality mohou z přítomnosti migrantů profitovat, když se díky jejich přítomnosti zaplňují nevyužitá nemovitosti a zlepšují se tak environmentální podmínky v okolí i hodnota nemovitostí (Robinson a Reeve 2006; Robinson 2010). V neposlední řadě nelze opomenout dopad přítomnosti migrantů na sociálně-ekonomický status lokalit. Literatura věnovaná těmto dopadům v kontextu tradičních imigračních zemí si vzhledem k dosavadním zkušenostem s průmětem migrantů do prostoru všímá především souvislosti mezi často nízkým statusem lokalit a zároveň chudobou migrantů. Přítomnost nízkopříjmových skupin cizinců v deprivovaných lokalitách může prohlubovat lokální problémy, ale také být přínosem pro znevýhodněnou lokalitu jako celek například zvyšováním celkové vzdělanosti a kvalifikace obyvatelstva způsobené příchodem migrantů (Robinson 2010). Důsledky pro sociální prostředí městských lokalit přináší rovněž imigrace sociálně-ekonomicky silných skupin cizinců. Jejich příchod může posilovat stávající vysoký status čtvrti či přispívat ke zlepšování jejího image a přímo či nepřímo vytlačovat původní obyvatelstvo včetně jiných skupin migrantů (Arbaci a Tapada-Berteli 2012; Hwang 2015; Divercities 2015).

Největší pozornost je v souvislosti s lokálními dopady migrace v zahraniční literatuře věnována dopadu přítomnosti cizinecké populace na sociální soudržnost v městských lokalitách s bezprecedentním nárůstem diverzity obyvatelstva. Vzhledem k vnímanému neúspěchu multikulturních politik, jež jsou považovány za příčinu sociálních problémů v imigračních zemích,¹⁶ je ve výzkumu v posledních letech věnována značná pozornost dokumentaci sociální soudržnosti v lokalitách imigrace. V posledních letech se tak objevuje množství studií zaměřených na formy soužití v těchto lokalitách zdůrazňující význam každodennosti a významu místa pro obyvatele lokalit a jejich vztahy (Amin 2002; Blokland 2003; Neal a Vincent 2013). Pro práce věnující se konfrontaci a vyjednávání odlišných jednotlivců a skupin v kontextu každodenního života se vžilo označení geografie setkávání (*geographies of encounter*) (Valentine 2008; Leitner 2012; Sýkora a kol. 2016; Přidalová

¹⁶ Značné pozornosti laické i odborné veřejnosti se dostalo konfliktům mezi domácí a imigrantskou populací v severoanglických městech na počátku 21. století – viz např. Amin (2003). Následné výzkumy ukázaly, že k výskytu podobných problémů jsou náchylnější zejména lokality bez předchozí zkušenosti s diverzitou obyvatelstva (tzv. nové kontaktní zóny migrace; Robinson a kol. 2007; Robinson 2010) a kde je rozšířeno přesvědčení o tom, že cizinci připravují domácí obyvatelstvo o zdroje, na něž si starousedlíci činí přednostní nárok. Britská zkušenost ukazuje, že jsou to právě znevýhodněné čtvrti, jež jsou na přijímání imigrantů vhodněji vybaveny, a kde má jejich soužití s domácími obyvateli hladší průběh (Robinson 2010).

2017a). Někteří autoři hovoří také o tzv. konviviálním obratu (*convivial turn*), který usiluje o obrácení pozornosti věnované dosud především alarmujícím, problematickým společenským vztahům, směrem k uznání diverzity ve formách soužití, kde zároveň koexistují nejrůznější formy soužití od negativních vztahů přes civilní přístup k odlišnosti až po pozitivní příklady soužití (Neal a kol. 2013). Západní výzkumy vyzdvihují význam kontaktů s odlišností pro odbourávání předsudků a vytváření sociálně soudržných lokálních společenství, za důležitou je však považována „smysluplnost“ kontaktu (*meaningful contact*; Valentine 2008),¹⁷ jeho intenzita a dlouhodobost (Schuermans 2013).

Vzhledem ke krátké historii diverzity v českém prostředí, která narůstá teprve v posledních letech díky mezinárodní migraci, nebyla dosud sociálnímu prostředí v lokalitách s výrazným zastoupením cizinců na populaci věnována rozsáhlejší pozornost akademické obce. Výjimkou je několik případových studií zabývajících se sociálními kontakty mezi majoritní populací a cizinci v okolí zařízení ubytovávajících (nejen) zahraniční dělníky a v pražských čtvrtích. Podle Drbohlava a kol. (2007) dochází mezi cizinci a domácím obyvatelstvem v okolí pražské ubytovny pouze k minimálním kontaktům; omezenou interakci mezi těmito skupinami popisují na příkladu ubytovny na pardubickém sídlišti také Sýkora a kol. (2015), všímají si však také neutrálních až negativních postojů české majority vůči cizincům. Také v pražských lokalitách s výrazným podílem vietnamsky a ruský hovořícího obyvatelstva byly zjištěny spíše omezené interakce a míjení se ve veřejném prostoru doprovázené přetrvávajícími stereotypy o cizincích (Sýkora a kol. 2016; Přidalová 2017a). Tyto prvotní sondy do problematiky soužití v etnicky heterogenních lokalitách naznačují, že prostor pro vytváření příznivého sociálního klimatu je v českém prostředí ještě značný. Neprobádanost tohoto výzkumného terénu navíc poskytuje potenciál pro realizaci komparativních studií zaměřených na jiné typy městského prostředí a v kontextu střetávání se populací s odlišnými etnickými, sociálními a ekonomickými strukturami.

Výše uvedené studie se soustřeďují především na vliv cizinců-migrantů na městské lokality. Vzhledem k provázanosti mezinárodní migrace s dalšími formami prostorové mobility obyvatelstva však nelze opomenout ani význam zahraničního cestovního ruchu či ekonomických aktivit cizinců-nerezidentů pro sociální prostředí města. Domácí i zahraniční odborná literatura například popisují, jak přítomnost cizinců-turistů působí na časoprostorové chování domácí populace (Dumbrovská 2017) a vyvolává různé formy odporu vůči cestovnímu ruchu v turisticky atraktivních městských destinacích (Colomb a Novy 2017), čímž přispívá k utváření lokálního sociálního prostředí. Vliv na utváření městských lokalit – jejich fyzického, ale také sociálního prostředí – má rovněž působení zahraničních investorů, developerů, vlastníků nemovitostí či architektů (Teixeira 1998; Adair a kol. 1999; Temelová 2007) nebo ekonomické aktivity cizinců v maloobchodě (Čermáková 2012). Na sociální

¹⁷ Samotná prostorová blízkost odlišných jednotlivců a skupin, již za předpoklad sociální integrace lokálního společenství považuje kontaktní hypotéza (Allport 1954), k sociální soudržnosti podle dosavadních výzkumů nevede. Na druhou stranu však podle Wessendorf (2013) absence kontaktu předsudky posiluje. Přínos „smysluplného kontaktu“ naopak popisují Mayblin a kol. (2016) na příkladu setkávání při společné zájmové aktivitě odlišných etnických skupin a zejména před a po jejím uskutečnění.

prostředí městských lokalit mají v neposlední řadě vliv také aktivity nebo naopak absence aktivit cizinců podléjících se na procesech transnacionalizace a translokalizace, expatriantů a přechodných obyvatel. Tyto skupiny cizinců jsou ze své podstaty obtížně zachytitelné, konkrétní podoby jejich působení na město jsou proto více popsány v zahraniční literatuře – viz např. Yeoh a Chang (2001) nebo Brickell a Datta (2011), resp. Beaverstock (2005). Výjimkou je posledně jmenovaná skupina, jež byla naopak popsána v prostředí střeoevropských měst (Steinfuhrer a kol. 2010; Haase a kol. 2012), vlivu přítomnosti cizinců jako přechodných obyvatel vnitřního města na jeho sociální prostředí se však zatím nedostalo výraznější pozornosti (roli přechodnosti pobytu cizinců ve vnějším městě diskutuje Přidalová (2017a).

4. Metodologie

Přestože se mezinárodní migraci a cizinecké populaci v Česku v porevolučním období věnuje řada badatelů, a přes dominanci migrantů v městském prostředí Česka, si jejich význam pro geografii města – diferenciaci městského prostředí, vliv na městské lokality, komunity a sousedství – zasloužil v dosavadním výzkumu relativně malou pozornost (Přidalová 2017a). Jak ukázaly empirické poznatky představené v předcházející kapitole, mezinárodní migranti se stejně jako ostatní skupiny obyvatelstva aktivně podílejí na procesech sociálně-prostorové diferenciaci na různých úrovních geografické organizace a na utváření sociálního prostředí lokalit; jejich podíl na diferenciaci společnosti a vliv jejich přítomnosti na území se však v různých geografických prostředích liší. Tato kapitola nejprve představuje metodická východiska práce, s jejichž pomocí se vztah mezinárodní migrace, cizinců a města snaží poznat. Vzhledem k převážně kvantitativnímu zaměření práce je následně pozornost věnována hlavním metodám výzkumu, zdrojům dat využitých v disertační práci a diskusi alternativních postupů, jejichž využití má potenciál přispět k rozvoji současného poznání vztahu migrace cizinců a sociálně-prostorové diferenciaci města. V závěrečné části kapitoly je popsána metodika případové studie konkrétní lokality směřující k poznání významu cizinců pro lokální sociální prostředí jako doplňku k extenzivnímu kvantitativnímu výzkumu.

V úsilí o poznání vztahu mezi mezinárodní migrací, přítomností cizinců a městským prostředím se tato práce hlásí k myšlenkám sociální ekologie chicagské školy, albertovské školy sociální geografie, ale také k pracím mapujícím novou sociálně-prostorovou diferenciaci a sociální prostředí konkrétních lokalit v Česku (viz též Ouředníček a kol. 2009). Využity jsou zde především kvantitativní postupy usilující o poznání prostorových vzorců diferenciaci cizinecké populace v co největším územním detailu a s využitím různých měřítkových úrovní analýzy. I přes dominanci kvantitativních metod a využití spíše tradičních zdrojů dat práce rovněž reaguje na výzvy související s mobilním obratem: diskutuje relevanci dostupných dat a metod, aplikací konceptu sociálního prostředí v případové lokalitě rozšiřuje záběr výzkumu na nerezidenty a upozorňuje na dynamiku městského prostředí. Důrazem na sociální vztahy jejich obyvatel a uživatelů se zároveň snaží o překonání pohledu na místa jako izolované prostory vymezené teritoriální hranicemi a reprezentované pouze statistickými daty. Pozitivismus kvantitativní analýzy je především v závěrečné případové studii doplněn o sociálně konstruktivistické hledisko. V souladu s přístupy vycházejícími z mobilního obratu v sociálních vědách se snaží poukázat na utváření sociálního prostředí lokalit prostřednictvím interakcí mezi lidmi a jejich vzájemného ovlivňování (Kabele 1996; Berger a Luckmann 1999; Brickell a Datta 2011), ale také prostřednictvím událostí mimo lokalitu či působením sdělovacích prostředků.

Předkládaná disertační práce je založena převážně na využití kvantitativních metod výzkumu, které využívá za účelem komplexního poznání problematiky na různých měřítkových úrovních. Kartografická prezentace a interpretace map zachycujících stěhování obyvatelstva mezi okresy Česka (kapitola 5.2) umožňuje hodnotit dlouhodobý vývoj územní diferenciaci a zasadit studovanou problematiku do širšího kontextu. Analýza dat z cenzu

v podrobnosti základních sídelních jednotek s využitím statistických metod komponentní analýzy, shlukové analýzy a logistické regrese slouží ke konstrukci typologie lokalit, ve kterých je registrována cizinecká populace, respektive k identifikaci determinant prostorového rozmístění cizinců v metropolitních regionech Česka na nejnižší možné měřítkové úrovni (kapitola 5.3). Poskytuje tak přehled o typech prostředí a jeho charakteristikách, na které je vázána cizinecká populace ve vybraných českých metropolitních areálech. Mapování rozmístění a migrace cizinců v katastrálních územích a základních sídelních jednotkách Prahy a míry jejich koncentrace ve městě jsou hodnoceny pomocí ukazatelů etnické segregace – indexů segregace a disimilarity či vizualizace hodnot lokalizačního kvocientu (kapitola 5.4). Přestože i tyto ukazatele lze ve specifickém postsocialistickém kontextu počátku 21. století považovat pouze za orientační, umožňují identifikovat hlavní vývojové trendy v etnické rezidenční segregaci obyvatelstva hlavního města.

Ve výzkumu prostorového rozmístění a migrace cizinců v Česku se (při rezignaci na zjišťování dalších atributů jako socioekonomického statusu či motivace stěhování) lze do jisté míry spolehnout na průběžné statistiky údajů o bydlišti a stěhování obyvatelstva poskytované pro výzkumné účely Českým statistickým úřadem¹⁸ a na data z cenzu. Systém shromažďování dat o počtu osob s evidovaným pobytem v Česku však, kromě absence dalších údajů o cizincích a nesrovnalostí v počtech evidovaných osob (Leontiyeva a Chytil 2012), trpí též nezahrnutím osob, jež na území Česka pobývají bez registrace – ať již z důvodu absence povinnosti svůj pobyt úřadům hlásit či z důvodu neoprávněného pobytu na území státu. Také vypovídací hodnota oficiálních údajů o stěhování osob na území Česka je limitovaná, a to kromě nehlášení realizovaných či naopak hlášení fiktivních stěhování též změnami metodiky zjišťování změn bydliště cizinců, ke kterým docházelo v posledních letech. Specifické problémy ve statistické evidenci některých skupin cizinců diskutují na příkladu hlavního města Prahy Pospíšilová (2007), Burcin a kol. (2008) nebo Ouředníček a Novák (2012). Za jistý pokrok by bylo možné považovat propojení posledního Sčítání lidu, domů a bytů konaného v roce 2011, kde však bohužel odpovědi na řadu otázek zůstaly bez odpovědi. Také data z cenzu lze proto využívat především pro účely poznání prostorového rozmístění cizinců spíše než pro spolehlivou charakterizaci jejich populace ve velkém územním detailu. O poznání vlastností, postojů či hodnot cizinců v Česku, které by mohly osvětlit jejich význam pro utváření městského prostředí, dosud usilovalo několik kvantitativních (podrobněji viz Leontiyeva a Chytil 2012) i kvalitativních šetření zaměřených na vybrané skupiny cizinců (viz např. Šišková 2001), zejména u posledně jmenovaných však bez možnosti zobecnění výsledků na celou jejich populaci v Česku.

Jiný datový zdroj, který by prostorové rozmístění a pohyb cizinců v Česku spolehlivě evidoval a přitom překonal výše uvedená metodická omezení, nicméně není v současné době

¹⁸ Statistikou imigrantů v Česku a jejich srovnatelností se statistikami jiných zemí se podrobně zabývají Leontiyeva a Chytil (2012), problematiku zdrojů dat o rozmístění a migraci cizích státních příslušníků diskutují rovněž Drbohlav a kol. (2010), Čermák a Janská (2011), Janská a kol. (2014), Přidalová (2013), Přidalová a Hasman (2017) či Přidalová a Ouředníček (2017).

pro výzkumné účely dostupný.¹⁹ Předkládaná práce je proto založena na sekundárních zdrojích dat (údajích z registrů obyvatelstva a sčítání lidu), jejich analýze a kartografické syntéze, a doplněna primárními daty shromážděnými dotazníkovým šetřením v rámci případové studie konkrétního území (viz kapitolu 5.5). Ani tato data získaná vlastním šetřením však nelze zobecnit na celou populaci, jednak z důvodu absence spolehlivého registru obyvatelstva, na základě kterého by mohl být proveden výběr respondentů šetření, a jednak z důvodu snahy podchytit tímto šetřením nejen obyvatele, ale i uživatele území, tedy nerezidenty.

V článku věnovaném kvantitativnímu výzkumu cizinců v Česku označují Bernard a Leontiyeva (2013) cizince za typickou „obtížně dosažitelnou populaci“. Za příčiny považují především nízké zastoupení cizinců v celkové populaci, absenci schopnosti registru obyvatelstva sloužit jako vodítko kurčení kvót pro výběr cizinců-respondentů reprezentativních dotazníkových šetření, vizuální odlišnost některých skupin imigrantů a naopak nerozeznatelnost jiných od majoritní populace, nerovnoměrné rozmístění cizinecké populace v rámci státu a její vysokou prostorovou mobilitu. Všechny tyto skutečnosti komplikují realizaci dotazníkového šetření, které by bylo možné považovat za reprezentativní a doplňovalo extenzivní výzkum prostorových vzorců rozmístění cizinců v Česku a jejich vlivu na sociálně-prostorovou diferenciaci.

Za obtížně dosažitelná však lze považovat také spolehlivá sekundární statistická data o cizincích. Na jedné straně stojí nekompletní a vzájemně nesrovnatelné datové zdroje, které zmiňuje předchozí text a které jsou podrobně diskutovány v citovaných publikacích. Jednou z možností vytvoření koherentní datové základny pro výzkum role cizinců v sociálně-prostorové diferenciaci a utváření lokalit je existence registru obyvatelstva obsahujícího údaje jak o místě bydliště osob, tak o jejich sociálně-ekonomickém postavení, demografických událostech a dalších attributech. Jak ukazují zkušenosti Švédska, Belgie, Estonska a dalších zemí, vytvoření souhrnného registru dat o obyvatelstvu, který na jednom místě shromažďuje veškeré dílčí údaje o obyvatelích, poskytuje cennou datovou základnu pro vědecké analýzy umožňující lepší pochopení procesů odehrávajících se ve společnosti (Deboosere a kol. 2009; Poulain a Herm 2013; Strömberg a kol. 2014; Malmberg a kol. 2016). K vytvoření centrálního registru obyvatelstva propojeného s dalšími databázemi je však potřeba nejen technické zajištění, ale také pochopení jeho účelu a vůle k jeho vzniku, která si vyžaduje značnou míru důvěry, že nebude docházet ke zneužití osobních dat (Poulain a Herm 2013; Workshop 2014).

Nárůst prostorové mobility ve světě oslabuje vypovídací schopnost dat o bydlicím obyvatelstvu a zvyšuje relevanci dat, která mobilitu chápou šířeji. Tento nedostatek klasických zdrojů dat umožňují překonat lokalizační data mobilních telefonů, možnostmi jejichž využití v sociálně-geografickém výzkumu se zabývají např. Novák (2010), Novák a Novobilský (2013) nebo Pospíšilová a Novák (2016). Zejména na základě konfrontace se statistickými údaji by

¹⁹ Výjimkou jsou do určité míry data o registrovaném bydlišti cizích státních příslušníků v Česku evidovaná Ředitelstvím služby Cizinecké policie ČR. Navzdory zatížení podobnými limity jako údaje z cenzu a registrů migrace umožňují tato data realizaci analýz ve velkém územním detailu, na nichž je založen aktuálně probíhající výzkum autorky této práce.

tato data mohla pomoci zpřesnit představy o pohybu cizinců v Česku včetně těch skupin, které současná statistika neeviduje: občanů členských zemí Evropské unie pobývajících v Česku kratší dobu než 30 dní, po které jsou povinni svůj pobyt v zemi registrovat, diplomatů a cizinců v neoprávněném postavení. Uvedená data lze rovněž úspěšně využít pro studium etnické segregace, kdy je kromě tradičně sledované dimenze rezidenční segregace uvažována segregace jakýchkoliv časoprostorových aktivit obyvatelstva (Silm a Ahas 2014; Järv a kol. 2015). Přestože předkládaná disertační práce uvedené přístupy přímo nevyužívá, jedná se o směr výzkumu, jehož aplikace by v budoucnu mohla přinést cenné poznatky na poli poznání prostorové mobility a role cizinců v utváření městského prostředí i v Česku.

Zatímco pro poznání prostorového rozmístění a pohybu cizinců v Česku je podle názoru autorky tohoto textu i přes jejich nedostatky možné pracovat s dostupnými sekundárními daty, pro poznání vztahu migrace cizinců a utváření lokálního sociálního prostředí se jako vhodnější jeví využití kombinace převzatých dat a vlastního výzkumu. Kriticky interpretované statistické údaje mohou být užitečným ukazatelem změny sociálně prostorové struktury, jež je jednou ze složek sociálního prostředí, a která je přetvářena mimo jiné různými formami prostorové mobility osob. Vlastní výzkum formou případové studie pak umožňuje poznat formy zapojení obyvatelstva do místních či translokálních komunit, význam různých forem mobility a přítomnosti cizinců pro utváření lokalit a vztah k ní ze strany rezidentů. Komplexní pohled na vybrané území velkého měřítka tak umožňuje pochopit vztahy v území a faktorů, které je ovlivňují (Ouředníček a kol. 2009).

Sociální vztahy obyvatel a uživatelů lokality a jejich participaci na ekonomických, občanských a jiných aktivitách či na procesech transnacionalizace, translokalizace a dynamického heterolokalismu do určité míry umožňuje poznat dotazníkové šetření mezi rezidenty městských sousedství v území velkého měřítka zaměřené na formu vztahu respondentů k místům, kde žijí a odkud pocházejí, frekvenci prostorového pohybu mezi těmito místy a lokalizaci sociálních vztahů respondentů a identifikaci sociálních sítí, do kterých jsou cizinci zapojeni. Zpětné hodnocení realizace této metody nicméně potvrzuje její omezení na poznání vzorců a deklarovaných postojů, aniž by byly uspokojivě zodpovězeny otázky po motivaci, jež je vhodnější zkoumat prostřednictvím rozhovorů. Vzhledem k omezenému rozsahu disertační práce, obtížnosti realizace rozhovorů s populací migrantů v úzce vymezené lokalitě a především důrazu na pochopení implikací prostorové mobility cizinců na městské lokality je však tento postup považován za adekvátní hlavní výzkumné otázky. Realizace rozhovorů s cizinci v případových lokalitách nicméně představuje další oblast výzkumu, která by v budoucnu mohla rozšířit poznání mechanismů utváření sociálního prostředí lokalit skrze migraci cizinců.

Cenný příspěvek k poznání vlivu migrace cizinců na utváření sociálního prostředí nakonec poskytují též řízené rozhovory s lokálními aktéry, kteří disponují expertními znalostmi o fungování lokálních komunit. Jejich analýza umožňuje nahlédnout na sociální prostředí v lokalitě ze širší perspektivy a konfrontovat úhel pohledu místních expertů s poznatky sebranými od širšího vzorku obyvatel a uživatelů lokality. Potenciál pro další výzkum má také kvalitativní analýza takto shromážděného výzkumného materiálu umožňující

pochoptit nejen faktické informace související se vztahem migrace cizinců a sociálního prostředí v dané lokalitě, ale také narativy pohledu na situaci v lokalitě, které mohou pomoci lépe porozumět mechanismům vytváření místních politik a postojů významných místních aktérů a institucí.

5. Představení publikací

Druhou část disertační práce tvoří soubor pěti tematicky provázaných publikačních výstupů – článků v časopise, kapitoly v knize a atlase. Zatímco první publikace se věnuje obecné metodické diskusi využití dat sčítání lidu pro poznání dynamiky ve společnosti, ostatní články jsou zaměřené empiricky. Jejich řazení přitom reflektuje také časové hledisko, když nejprve obrací pohled na minulý vývoj a poté se zabývá současností, a zároveň rozdílnou hierarchickou úroveň sledování vztahu mezi prostorovou mobilitou obyvatelstva, především specifické skupiny cizinců, a sociálního prostředí.

První článek přibližuje vývoj statistického zjišťování prostorové mobility obyvatelstva ve sčítání lidu jako jednom ze zdrojů dat zachycujících měnící se dynamiku společnosti v horizontu posledního století. Na článek navazuje kapitola v atlase, která na základě rozličných datových zdrojů dokumentuje proměny prostorové mobility obyvatelstva na území českých zemí od roku 1921 do současnosti. Následující publikace se již cíleně zaměřují na popis vztahu prostorové mobility cizích státních příslušníků a podoby urbánního prostředí. Třetí představovaný rukopis se věnuje rozmístění cizinců v metropolitních územích Česka v roce 2011 s důrazem na rozdílné typy lokalit. Čtvrtý článek se zabývá vývojem prostorového rozmístění a koncentracemi cizinců v Praze na počátku 21. století. Pátá publikace se zaměřuje na lokální úroveň: na příkladu části města s výrazným zastoupením cizinců sleduje jejich význam pro utváření lokálního sociálního prostředí.

5.1 Sčítání lidu jako zdroj poznání prostorové mobility obyvatelstva

Článek *Ukazatele ekonomické struktury a mobility obyvatelstva ve sčítáních lidu* (Svoboda a kol. 2014)²⁰ diskutuje historický vývoj statistické evidence ekonomické struktury a prostorové mobility obyvatelstva v českých zemích s důrazem na moderní cenzy od roku 1921 do současnosti. Důraz je kladen na vývoj metodologie, klasifikace a okruh sledovaných ukazatelů jako odraz probíhajících společenských změn.

Statistiky ekonomické struktury i mobility obyvatelstva se ve sčítáních lidu měnily v závislosti na aktuální fázi společenského vývoje. Vzhledem k zaměření disertační práce na migrační pohyby se zde soustředíme na zjištění týkající se právě této formy prostorového pohybu. Zatímco v obdobích demokratického zřízení se statistikám stěhování obyvatelstva dostávalo rozsáhlého prostoru, v socialistickém období bylo zjišťování migrace zredukováno na podstatně menší okruh otázek. Domníváme se, že tato redukce pramení ze dvou skutečností. Za prvé, v období centrálně řízené ekonomiky se zjišťování migračních ukazatelů mohlo jevit jako nepotřebné, neboť to byl do značné míry stát, kdo určoval podobu migračních toků (Čermák 2005). Za druhé, ve stejném období byla zavedena průběžná evidence stěhování, jež umožňuje podstatně podrobnější poznání migrace v intercenzálních obdobích.

²⁰ Článek byl zpracován za podpory projektu Ministerstva kultury ČR v rámci programu NAKI č. DF12P010VV033 *Zpřístupnění historických prostorových a statistických dat v prostředí GIS*.

Přínos sčítání lidu pro pochopení prostorové mobility obyvatelstva spočívá především v otázkách zaměřených na dlouhodobé migrační pohyby, jež nejsou zachyceny jinými datovými zdroji. Ukazatel bydliště matky v okamžiku narození, zjišťovaný pouze v cenzech let 1921 a 1930, 1991 a novějších, dokládá zásadní význam přesunů obyvatelstva po druhé světové válce pro pokles dlouhodobé prostorové ukotvenosti obyvatelstva. Jejich důsledky jsou dlouhodobého rázu a projevují se v nejrůznějších oblastech (nejen) geografického výzkumu, od využití území (Bičík a Kabrda 2007), přes sociální a ekonomickou strukturu (Kuldová 2005), regionální identitu obyvatelstva (Chromý a Janů 2003) až po výskyt sociálně-patologických jevů a úroveň kriminality (Bartoňová 1996).

Publikace poukazuje na značný význam statistik prostorové mobility obyvatelstva a jeho ekonomické struktury pro geografické analýzy informující o dynamice společenského vývoje posledního století. Rovněž se však zamýšlí nad relevancí dat z cenžů pro další geografické bádání, zejména s ohledem na rostoucí flexibilitu v současné společnosti. Ačkoli článek explicitně zmiňuje pouze flexibilitu práce, neméně významná je rostoucí dynamika a neukotvenost bydliště obyvatelstva, splývající rozdíly mezi různými typy prostorové mobility a obtížnost zachycení skutečného rozmístění obyvatelstva a jeho migračních pohybů klasickými zdroji dat, zvláště sčítání lidu konaných v desetiletých intervalech (Novák a Novobilský 2013; Novák a kol. 2013; Pospíšilová a Novák 2016). V závěrečné diskusi článku je proto naznačena jedna z možných alternativ pro budoucí výzkum prostorové mobility obyvatelstva v podobě dat mobilních operátorů, která umožňují hodnotit mobilitu obyvatelstva bez normativní diferenciacie mezi stěhováním a dojížděnkou, jež – stejně jako ostatní formy mobility – v současné době přestávají být jednoznačně rozlišitelné.

Přínos článku lze identifikovat v několika rovinách. Za prvé, systematický přehled vývoje statistik ekonomické struktury a mobility obyvatelstva by měl pomoci zorientovat se v tématu dalším badatelům pracujícím s daty z českých sčítání lidu. Za druhé, diskuse relevance dat pro současné a budoucí sociálně-geografické analýzy spolu s naznačením možných alternativ mohou přispět ke hledání nových směrů výzkumu nejen v geografii. Za třetí, v empirické rovině a v kontextu této disertační práce stojí za pozornost mimo jiné historické srovnání podílu cizinců na obyvatelstvu českých zemí, které potvrzuje Hamplovu (1996) tezi o narovnávání trajektorií vývoje společnosti narušených socialismem zpět k předválečným trendům.

5.2 Historický vývoj stěhování obyvatelstva českých zemí

Na metodologicky zaměřený článek představený výše navazuje výsledek empirických analýz prezentovaných v kapitole *Migrace* (Přidalová 2017b), jež je součástí *Historického atlasu obyvatelstva českých zemí* (Ouředníček a kol. 2017)²¹. V šesti dvoustranách kapitola prezentuje historický vývoj stěhování obyvatelstva, jeho vnitřní a zahraniční složky, ale i dlouhodobé mobility vyjádřené podílem rodáků, v okresech Česka. Díky kartografické

²¹ Publikace vznikla za podpory projektu Ministerstva kultury ČR v rámci programu NAKI č. DF12P01OVV033 *Zpřístupnění historických prostorových a statistických dat v prostředí GIS*.

prezentaci dat z cenzu a průběžné statistiky kapitola prohlubuje dosavadní poznání pravidelností různých forem prostorové mobility obyvatelstva českých zemí od roku 1921 do současnosti (do roku 2013), jejíž (ne)existence byla v průběhu tohoto období významnou hybnou silou jejich sociálně prostorové diferenciacie. Kapitola navazuje na dřívější publikace českých autorů zabývajících se stěhováním obyvatelstva (např. Kühnl a Pavlík 1981; Kučera 1994; Čermák 1996, 1999; Drbohlav 1999b; Čermák 2005; Drbohlav a kol. 2010; Novák a kol. 2011) a v kontextu ostatních kapitol atlasu dává příležitost nalézt souvislosti mezi společenskými a politickými změnami a prostorovou mobilitou obyvatelstva.

Vzhledem k zájmu této disertační práce o souvislosti migrace obyvatelstva, zejména cizinců, a sociálního prostředí, si zvláštní pozornost zaslouží mapové listy věnované mezinárodní migraci a podílu rodáků. Na jejich obsah navazují dvoustrany zaměřené na národnostní strukturu obyvatelstva a cizineckou populaci v kapitole *Kulturní struktura* (Přidalová a Jíchová 2017a, 2017b, 2017c).

Mapový list *Zahraniční migrace* dokumentuje vývoj prostorových vzorců stěhování přes hranice Česka a naznačuje proměny jeho důvodů: od pracovní migrace ve 20. a 30. letech z ekonomicky slabších periferních regionů převážně na jihu země přes do značné míry politicky řízené dosídlování především severního pohraničí Česka (Kučera 1994) až po současné pull faktory ekonomické vyspělosti či prostorové blízkosti hospodářsky silného území. S tematikou cizinecké populace a jejího významu pro utváření sociálního prostředí či jeho složek je úzce spjata také dvoustrana věnovaná stabilitě obyvatelstva v místě narození jako kvantitativního ukazatele spjatosti obyvatelstva s regionem. Jak ukazuje mapový list *Rodáci*, k zásadním změnám došlo v souvislosti s odsunem obyvatelstva německé národnosti a následným dosídlením po druhé světové válce, kdy právě pohraniční oblasti s relativně vysokou dlouhodobou stabilitou obyvatelstva zaznamenaly výrazný úbytek rodáků. Jak argumentuje například Bartoňová (1996), tyto změny jsou jednou z pravděpodobných příčin některých problémů koncentrovaných v této oblasti dodnes. Mapy na této dvoustraně dále zobrazují změnu rozmístění cizinců na území Českých zemí, kdy se polarita mezi pohraničím (a Prahou) na jedné straně a vnitrozemskými okresy na straně druhé proměnila v současný západovýchodní gradient (Novotný a kol. 2007) a rozdíl mezi Čechy a Moravou (viz též mapový list *Cizinci*).

Za hlavní přínos kapitoly lze považovat prohloubení poznání dlouhodobého vývoje různých aspektů stěhování obyvatelstva v Českých zemích. Kromě prezentace vývoje stěhování v průběhu dlouhého časového období a v poměrně velkém územním detailu čtenářům z řad odborné i laické veřejnosti si autorský kolektiv atlasu klade za cíl využít jej ve výuce na základních a středních školách. Pro tento účel byly i pro kapitolu *Migrace* vytvořeny pracovní listy (Přidalová 2017b), jež se snaží žáky a studenty prostřednictvím práce s kartografickým materiálem vzdělávat v povědomí o historickém vývoji země.

5.3 Rozmístění cizinců v městském prostředí Česka: makro pohled

V zahraničí se tématu rozmístění cizinců věnuje velké množství odborné literatury. Přestože jejich zastoupením v populaci se v posledních letech Česko připodobňuje západoevropským zemím, znalost prostorových vzorců jejich rozmístění byla dosud limitována převážně na úroveň okresů (Novotný a kol. 2007; Drbohlav a kol. 2010). Omezené bylo rovněž systematické poznání lokálního rezidenčního prostředí migrantů v regionech s jejich výraznějším zastoupením v populaci. Tuto mezeru ve výzkumu se snaží zaplnit článek *Immigrant groups and the local environment: socio-spatial differentiation in Czech metropolitan areas* (Přidalová a Hasman 2017).²²

Článek využívá data ze Sčítání lidu, domů a bytů 2011 v detailu základních sídelních jednotek, která umožňují klasifikovat jednotlivé části metropolitních areálů do typů lokálního prostředí. Tím reaguje na potřebnost implementace klasifikačních technik v urbánní geografii, které jsou oceňovány pro schopnost vhodně postihnout komplexitu městských lokalit (Reibel 2011), ale dosud nebyly ve výzkumu (zejména evropském) širěji aplikovány. Publikace zároveň poukazuje na heterogenitu cizinecké populace dokumentovanou základními charakteristikami popisujícími nejpočetnější skupiny cizinců v analyzovaném území pomocí dat z cenzu a jejich rozdílnými vzorci a determinantami prostorového rozmístění. Ověření platnosti determinant rozmístění cizinecké populace je vzhledem k omezenému prostoru a limitům dat dostupných v potřebném územním detailu zaměřeno pouze na vybrané faktory tohoto rozmístění, které patří mezi nejvýznamnější v tradičních imigračních zemích a zároveň se jeví jako relevantní specifickému prostředí postsocialistického Česka. Publikace využívá kombinace několika statistických metod: klasifikace lokalit je provedena pomocí analýzy hlavních komponent a shlukové analýzy, determinanty rozmístění třinácti nejpočetnějších skupin cizinců v českých metropolitních areálech jsou zjišťovány prostřednictvím logistické regrese.

V empirické analýze bylo identifikováno sedm typů rezidenčního prostředí, pro něž byla následně hodnocena struktura populace podle státního občanství. Mezi klíčová zjištění patří snižující se podíl cizinců na populaci územních jednotek s rostoucí vzdáleností od centra metropole, poukazující na významnost území jádrového města pro cizineckou populaci. V „jádrovém městském“ prostředí lze nalézt velmi diverzifikovanou cizineckou populaci, zahrnující sociálně-ekonomicky silné občany západních zemí, cizince z bývalého Sovětského svazu a Slovenska i příslušníky méně početných skupin z Afriky či Latinské Ameriky. Vysoký podíl cizinců na populaci byl dále zjištěn také v územních jednotkách s „obyvatelskými zařízeními“, což je pozoruhodné zejména s ohledem na to, že podíl cizinců nebyl vstupní proměnnou vstupující do klasifikace prostředí. Relativně vysoký podíl cizinců byl identifikován rovněž ve dvou dalších, vzájemně výrazně odlišných, typech prostředí. V prostředí označeném pro svou podobnost s výsledky dřívější stejnojmenné analýzy (GAC 2006) za „sociálně vyloučené lokality“ byli registrováni především občané Slovenska, méně

²² Článek vznikl za podpory Grantové agentury Univerzity Karlovy v projektu č. 484516 “Mobilita cizinců v Česku a jejich role v utváření sociálního prostředí českých měst”.

pak i občané některých postsocialistických zemí (Ukrajina, Polsko) a Vietnamu. Naopak v „suburbíích“ nacházejících se převážně okolo Prahy byla zaznamenána výraznější přítomnost cizinců s obecně vyšším sociálně-ekonomickým statusem, zejména Rusů, Slováků a Němců, a vedle toho také Ukrajinců.

Analýza determinant rozmístění cizinecké populace v českých metropolitních areálech ukazuje, že i v postsocialistickém prostředí se uplatňují některé faktory známé z tradičních imigračních zemí. Socioekonomický status imigrantů má tendence se shodovat se sociálně-prostorovou diferenciací metropolitních areálů: cizinci s vyšším statusem se koncentrují především v atraktivnějších lokalitách, zatímco cizinci v nižším postavení jsou častěji registrováni v méně populárních částech metropolitních území. Ve srovnání s tradičními imigračními zeměmi je v Česku cizinecká populace málo asociována s oblastmi, kde dominuje nájemní bydlení. To může souviset se specifickou podobou bytového trhu v Česku, zejména absencí sociálního bydlení, rozdrobeností vlastnictví bytového fondu a malou intenzitou nové výstavby, jež omezují prostorovou mobilitu obyvatelstva (Lux a Sunega 2010b, 2010a), a jimiž se zdejší prostředí odlišuje od západních zemí (viz např. Arbací 2007; Whitehead a Scanlon 2007). Podobně jako v období německého guestworker systému (Schönwälder a Söhn 2009) se jako zásadní faktor rozmístění české imigrační populace na lokální i národní úrovni ukazuje blízkost pracovních příležitostí.

Významným rozdílem oproti západoevropským metropolím je relativně malá přítomnost cizinců v deprivovaných částech českých metropolitních území. Domníváme se, že příčinou je souhra několika faktorů: 1. kulturní blízkosti české populace s většinou imigrantů či s tendencí některých skupin cizinců k prostorové rozptýlenosti, 2. absence sociálního bydlení a fragmentace vlastnické struktury trhu s bydlením, 3. dominance pracovně orientované migrace do Česka, nízké nezaměstnanosti a dostupnosti pracovních příležitostí, které snižují riziko chudoby cizinců žijících v Česku. Oproti jihoevropským metropolím jsou v Česku pouze omezené koncentrace cizinců na periferii metropolitních území. Zjištěny však byly tendence některých imigrantů k suburbanizaci, což odlišuje zjištění z Česka od prostorového rozmístění cizinců v ruské metropoli. Rozdílnost prostorových vzorců identifikovaných v různých postsocialistických zemích tak naznačuje potřebnost dalšího výzkumu rozmístění cizinců ve specifickém prostředí postsocialistického prostoru.

5.4 Cizinci jako faktor sociálně-prostorové diferenciacie Prahy

Cizinecká populace v imigračních zemích bývá zpravidla úzce spjata s městským prostředím. Zatímco větší pozornosti se v akademické obci obvykle dostává vlivu městského prostředí na život cizinců v něm, neméně důležitým aspektem vzájemného vztahu je též spolupůsobení cizinecké populace na podobu města (Ley 2004; Glick Schiller a Çağlar 2011).

Z pohledu stěhování cizinců v Česku zaujímá výsadní postavení Praha, která je již od 90. let 20. století označována za magnet pro mezinárodní migranty (Drbohlav 1999a). S postupným nárůstem počtu i podílu občanů jiných zemí v pražské populaci se migrace

cizinců stává jedním z nejvýznamnějších procesů tzv. nové sociálně-prostorové diferenciaci města (Ouředníček a Temelová 2009, 2011). Vzhledem k rostoucímu významu cizinecké populace v Praze nabízí hlavní město ideální podmínky pro poznání role cizinců v sociálně-prostorové diferenciaci města, jež atraktivitou pro imigranty vyniká nejen v rámci českého sídelního systému, ale i ve srovnání s dalšími středoevropskými (postsocialistickými) metropolemi (Přidalová a Ouředníček 2017).

Článek *Role zahraniční migrace v měnící se sociálně-prostorové diferenciaci Prahy* (Přidalová a Ouředníček 2017)²³ je založen na analýze statistických dat ze dvou zdrojů: sčítání lidu a průběžné evidence stěhování v podrobnosti základních sídelních jednotek. Zejména v případě dat z evidence migrace se přitom jedná o inovativní přístup, kdy byla zpracována dosud nepublikovaná data, umožňující – na rozdíl od stavových dat z cenzu – hodnotit též intercenzální vývoj zastoupení cizinců v proudech migrace v Praze. S ohledem na užitá data a metodologii je zde role cizinců v diferenciaci městských lokalit chápána kvantitativně – jako jejich zastoupení v populaci jednotlivých částí města a procesech, které se zde odehrávají. Článek ukazuje, že pro některé čtvrti, zejména ty nacházející se v historickém centru a vnitřním městě, je dnes migrace cizinců rozhodující složkou populačního přírůstku. Vzhledem k vystěhovávání původního obyvatelstva těchto částí města tak zároveň centrum a vnitřní město představují místa s relativně nejvýznamnějším dopadem stěhování cizinců na bydlicí obyvatelstvo.

Pomocí dat ze sčítání lidu článek dále hodnotí vývoj koncentrace cizinců v jednotlivých částech města a prostorové distance mezi vybranými skupinami občanů cizích zemí, které patří k početně nejvýznamnějším cizineckým skupinám v hlavním městě (Ukrajinci, Rusové, Vietnamci, Američané). V průběhu let 2001–2011 dochází k postupnému snižování prostorových rozdílů vůči ostatnímu obyvatelstvu Prahy, méně rovnoměrně rozmístění jsou oproti ostatním třem sledovaným skupinám Američané, kteří z nich zároveň zastávají nejsilnější socioekonomickou pozici. Index disimilarity následně poukazuje na to, že rovněž Američané – spolu s Vietnamci – zároveň vykazují největší tendence k rezidenční separaci či segregaci. Zatímco v případě Američanů se jedná pravděpodobně o důsledek jejich selektivních rezidenčních preferencí, u Vietnamců lze předpokládat spíše rezidenční segregaci danou diskriminací na trhu s bydlením (Valenta 2012). Kartografická vizualizace lokalizačního kvocientu nakonec umožňuje zhodnotit vývoj koncentrace vybraných skupin cizinců včetně jejího prostorového aspektu. Mezi posledními dvěma cenzy tak pozorujeme prostorovou disperzi očekávanou asimilační teorií zejména u Ukrajinců, méně pak i u Rusů. Dynamika prostorového rozmístění Vietnamců odpovídá spíše stratifikační teorii, v případě Američanů se pravděpodobně jedná o separaci na bázi sociálního statusu.

Článek diskutuje také metodická úskalí hodnocení statistických dat založených na trvalém bydlišti: obtíže pramení nejen z nedokonalosti sběru dat o cizincích, ale také

²³ Článek vznikl za podpory Grantové agentury ČR projektu č. GA14-00393S „Dynamika sociálního prostředí a prostorová mobilita v metropolitních regionech České republiky“ a Grantové agentury Univerzity Karlovy v projektu č. 484516 “Mobilita cizinců v Česku a jejich role v utváření sociálního prostředí českých měst”.

z charakteru pobytu některých skupin cizinců ve městě. Jak poukazují například Halfacree (2012) či von Koppenfels a kol. (2015), v důsledku současného nárůstu mobility obyvatelstva přestávají být vzájemně rozlišitelné různé formy prostorového pohybu. Mobilita cizinců může být ve statistikách evidována jako migrace či cestovní ruch, ve skutečnosti se ale může jednat o přechodné a překrývající se kategorie, jejichž podstatu statistiky nedokáží zprostředkovat. Jako specifickou kategorii relevantní pro postsocialistický kontext, která odpovídá i některým cizincům v současné Praze, článek uvádí skupinu přechodných obyvatel měst, tzv. *transitory urbanites*, jejichž definičním znakem je právě přechodnost bydlení související s neregistrovaným či ilegálním pobytem (Grossmann a kol. 2011; viz též kapitolu 2.3 této práce). Článek proto usiluje nikoli o hodnocení konkrétních hodnot naměřených indikátorů, ale o postihnoutí hlavních trendů současného vývoje.

Byť byly výsledky dosaženy na základě využití statistických dat, jež obnášejí řadu omezení, lze článek považovat za přínosný zejména díky dokumentaci současných trendů vývoje sociální geografie hlavního města Prahy. Cizí státní příslušníci hrají nezanedbatelnou roli v různých procesech sociálně-prostorové diferenciacie města. Kromě výše uvedených tendencí k segregaci či separaci některých skupin cizinců článek identifikoval také jejich podíl na gentrifikaci pražského centra a vnitřního města a suburbanizaci některých skupin cizinců (zejména občanů zemí EU).

5.5 Cizinci a lokální sociální prostředí: případová studie Hůrka

Jak naznačuje její název – *Cizinci a lokální sociální prostředí: případová studie Hůrka* (Přidalová 2017a)²⁴ – poslední představovaná publikace se věnuje vztahu mezinárodní migrace, respektive jejího výsledku – přítomnosti cizinců, a podoby místního sociálního prostředí ve vybrané lokalitě s vysokým podílem cizích státních příslušníků na obyvatelstvu. Právě lokální úroveň se jeví jako nejvhodnější pro poznání komplexity sociálního prostředí. Umožňuje – zpravidla s využitím analýzy statistických dat – hodnotit nejen sociální strukturu daného místa, ale i jeho sociální klima. To naopak existující datové zdroje nejsou schopny zachytit, a proto je nutné poznat ho vlastním šetřením.

Případová studie se zaměřuje na oblast Hůrky na Jihozápadním Městě v Praze, kam se již od 90. let 20. století stěhují občané cizích zemí, kteří zde k datu sčítání 2011 tvořili zhruba třetinu registrovaných obyvatel. Specifikem Hůrky oproti jiným pražským lokalitám je dlouhodobá přítomnost ruské menšiny, která zde zároveň představuje hlavní komponentu cizinecké populace, a které se již dostalo pozornosti v akademických pracích (Volkovová 2012; Přidalová 2013) i ve sdělovacích prostředcích (Jareš 2006; Šůra 2010). Kromě hodnocení vlivu mezinárodní migrace na podobu sociální struktury a sociálního klimatu Hůrky se proto kapitola soustředí také na roli ruských občanů v sousedství a budoucnost této menšiny v lokalitě. V rámci případové studie je využito několik metod: analýza statistických

²⁴ Kapitola vznikla za podpory Grantové agentury ČR projektu č. GA14-00393S „Dynamika sociálního prostředí a prostorová mobilita v metropolitních regionech České republiky“.

dat o struktuře bydlícího obyvatelstva a stěhování v lokalitě, dotazníkové šetření mezi obyvateli a uživateli zkoumaného místa a řízené rozhovory s významnými místními aktéry.

V teoretické rovině se kapitola inspirovuje Burgessovou (1925) teorií sociální disorganizace, která v místech zvýšené koncentrace přistěhované populace očekává výskyt sociálních problémů. Reaguje také na důraz současné sociální vědy na rostoucí mobilitu, jež spolu s rozvojem komunikačních technologií umožňuje vyvazování ze sociálních vazeb založených na prostorové blízkosti a naopak možnost jejich udržování i na dlouhé vzdálenosti (pro diskusi přístupů k proměně významu lokální komunity viz Špačková 2011). Kapitola vychází z předpokladu, že zvláště v případě cizinců budou patrné transnacionální vazby či přináležitost k více místům (dynamický heterolokalismus; Halfacree 2012), jež jsou však zároveň v rozporu s deklarovanými preferencemi Čechů, aby se cizinci v maximální možné míře přizpůsobili životu v Česku (CVVM 2010). Zajímá se proto o podobu sociálních vztahů mezi obyvateli lokality, jejichž sociální sítě mohou být z podstatné části tvořeny kontakty s „blízkými“ osobami na dlouhé vzdálenosti a pro něž naopak kontakty s lidmi v bezprostředním sousedství mohou hrát méně významnou roli.

Výzkumy veřejného mínění rovněž ukazují, že cizinci v Česku jsou vnímáni spíše negativně (Burjanek 2001; CVVM 2015, 2016). Kapitola vychází z hypotézy Drbohlava a kol. (2010), že negativní postoj k cizincům je ovlivněn sdělovacími prostředky namísto vlastní zkušenosti. Očekává proto, že na lokální úrovni bude postoj obyvatelstva cizinců méně ovlivněn předsudky a bude utvářen spíše na základě vlastní zkušenosti se soužitím s cizinci. Stěžejní část textu je proto zaměřena na podobu vztahů mezi obyvateli sousedství, vzájemné postoje a kontakty.

Případová studie nezaznamenala žádné z extrémních dopadů popisovaných teorií sociální disorganizace prostředí na lokalitu. Přesto výsledky výzkumu naznačují, že imigrace cizinců může mít negativní vliv na sociální prostředí místa, zejména v podobě nepřítelů přátelských postojů bydlících obyvatel vůči nově přistěhovaným cizincům (menší sympatie přitom respondenti vyjadřovali Rusům spíše než ostatním cizincům). Postoje dotázaných byly i na lokální úrovni formulovány častěji na základě předsudků spíše než vlastních – ať už pozitivních či negativních – zkušeností ze života v místě s vyšším podílem cizinců na obyvatelstvu.

Ze srovnání dvou nejpočetnějších skupin respondentů podle státního občanství vyplývá, že dotázaní Rusové častěji než Ukrajinci vlastní byt jinde než na Hůrce a navštěvují jej častěji a na delší dobu.²⁵ Tyto náznaky dynamického heterolokalismu v životě ruských obyvatel zájmového území by však bylo vhodné ověřit další studií zaměřenou na samotné rezidenty s občanstvím Ruské federace, která by přinesla hlubší vhled do využití jimi vlastněných nemovitostí v Česku a jejich vztahu k jednotlivým místům bydliště. V případě Rusů se dále ukazuje relativní stabilita této populace a její orientace na život v Česku, resp.

²⁵ Sezónnost ve využívání nemovitostí vlastněných ruskými hovořícími cizinci v lázeňském centru Karlových Varů popisuje také Klsák (2014, 2017).

právě na Hůrce. Lze proto předpokládat, že tato lokalita posílí své postavení jednoho z center ruského osídlení v Praze.

Kapitola uzavírající sadu publikací, jež tvoří druhou část předkládané disertační práce, doplňuje poznatky o vztahu migrace cizinců a městských lokalit o dosud málo poznanou hierarchickou úroveň konkrétní čtvrti s nadprůměrným podílem cizinců na obyvatelstvu. Na příkladu kosmopolitní lokality v hlavním městě popisuje výzvy, které s sebou přítomnost cizinců může přinášet, a možné způsoby jejich řešení. Text tak nabízí vhled do problematiky sociálního prostředí, který může poskytnout inspiraci dalším lokalitám s etablující se cizineckou populací, a zároveň přispívá do akademické diskuse věnující se lokálním dopadům migrace, jež se liší v závislosti na specifikách konkrétních území a jejich obyvatelstva.

6. Shrnutí

Předkládaná disertační práce diskutuje vztah mezi migrací cizinců a městským prostředím, prostřednictvím čehož usiluje o propojení geografie migrace a urbánních studií, tedy dvou disciplín s úzce souvisejícími předměty výzkumu – mezinárodní migrací a městským prostředím, mezi kterými přesto dosud neexistuje výraznější diskuse. Cílem práce je porozumět vztahu mezi migrací cizinců a městským prostředím v Česku. Důraz je přitom kladen na pochopení podoby současné společnosti a porozumění faktorům, které ji utvářejí, a využití relevantních teoretických a metodologických přístupů. Zároveň se práce snaží poskytnout přehled o různých podobách vztahu mezi migrací cizinců a městským prostředím na různých měřítkových úrovních a v různých geografických kontextech. Ukazuje tak na komplexitu vztahu mezi migrací cizinců a městským prostředím, který nabývá různých podob v prostoru a čase, a na obousměrnost tohoto vztahu, kdy nejen specifické atributy vázané k místu ovlivňují migraci obyvatelstva, ale kdy zároveň migrace a migranti ovlivňují sociálně-prostorovou diferenciaci měst a přispívají k utváření podoby lokálního sociálního prostředí.

Mezinárodní migrace obyvatelstva je nedílnou součástí dnešního světa, a populace migrantů hraje významnější roli než dříve také v dnešním Česku. To láká cizince svou ekonomickou a politickou stabilitou a atraktivitou některých lokalit, zvláště městských a některých příhraničních prostorů. I přes prostorovou neukotvenost některých skupin cizinců lze pozorovat, jak se imigranti svým prostorovým (a patrně i demografickým) chováním do různé míry podílejí na procesech sociálně-prostorové diferenciaci obyvatelstva: suburbanizaci, kontraurbanizaci, gentrifikaci či vzniku gated communities, které alespoň podle dosavadních poznatků nevedou k výraznější etnické segregaci. Na úrovni lokalit cizinci přispívají k utváření sociálního prostředí, a to prostřednictvím působení na populační strukturu i sociální klima. Vzhledem k omezenému množství dosud realizovaných případových studií konkrétních lokalit s výrazným podílem cizinců na populaci a obtížnosti generalizace zjištění pocházejících z velmi odlišných prostorových kontextů zde nelze vliv cizinců na lokální sociální prostředí jednoznačně popsat. Dosud provedené výzkumy nicméně naznačují, že podobně jako v zahraničí, i v Česku s sebou migrace cizinců přináší výzvy v podobě omezených sociálních kontaktů mezi obyvateli lokalit a dominance stereotypních představ nad vlastními zkušenostmi, jež se však patrně daří překonávat díky fungování lokálních institucí, především škol (Drbohlav a kol. 2007; Sýkora a kol. 2016; Přidalová 2017a).

V teoretické rovině lze přínos práce spatřovat v představení poznatků týkajících se vztahu mezi migrací cizinců a městským prostředím pocházejících již z výzkumů chicagské školy urbánní sociologie, ale též studia postsocialistických měst a současného mobilitního obratu v sociálních vědách, a jejich vzájemného propojení. Myšlenky týkající se role migrace cizinců v sociálně-prostorové diferenciaci a utváření městského prostředí převzaté ze starší i recentní zahraniční literatury práce diskutuje v souvislosti se specifickým geografickým a časovým kontextem, tedy postavením Česka jako transformující se postsocialistické země v době charakteristické propojeností míst a nárůstem prostorové mobility obyvatelstva ve světě. Upozorňuje tak na přetrvávající význam místa nejen v urbánních, ale i migračních

studiích. V souladu s představenými teoretickými přístupy je zde argumentováno, že místo je i v době charakteristické mobilitou obyvatelstva entitou, ke které se váží sociální vztahy a identity lidí, a která není pouze územím, kde se odehrává migrace obyvatelstva a kde dochází k jeho usazování, ale které ovlivňuje mobilitu obyvatelstva a zároveň je jí samo ovlivňováno a utvářeno.

Společenský vývoj posledních let charakteristický nárůstem propojenosti míst a prostorové mobility obyvatelstva je třeba reflektovat také v metodické rovině výzkumu. Zde spočívá přínos disertační práce především v diskusi omezení současných zdrojů dat usilujících o poznání vztahu migrace cizinců a městského prostředí a naznačení potenciálu zdrojů nových, které by prostorovou mobilitu cizinecké populace zachytily věrněji. Naděje pro kvantitativní výzkum jsou vkládány zejména ve využití dat z (dosud v Česku neexistujícího) komplexního registru obyvatelstva a pasivních lokalizačních dat mobilních operátorů, v oblasti poznání vlivu migrace cizinců na konkrétní lokality pak v realizaci případových studií a snahu o typologizaci faktorů lišících se napříč geografickým prostředím a populací studovaných lokalit.

Předkládaná práce přináší do české akademické diskuse systematické utřídění poznatků týkajících se vztahu migrace cizinců a městského prostředí na různých hierarchických úrovních a v různých geografických kontextech. Teoretická část disertační práce představuje výsledky dosavadních výzkumů realizovaných v zemích s delší historií zahraniční imigrace, a dává je do kontrastu s empirickým materiálem shromážděným v Česku, z části v rámci disertačního projektu autorky. Soubor článků v druhé části práce pak podrobně ukazuje význam cizinecké populace v sociálně-prostorové diferenciaci a utváření sociálního prostředí města zaměřením pozornosti na různé měřítkové úrovně sociální geografie Česka. Kromě samotného empirického výzkumu soustředícího se na význam cizinců pro městské lokality v současném Česku pamatuje práce také na metodické změny v evidenci migrace a na historický vývoj, který formoval současnou společenskou situaci, podobu současných měst a migračních poměrů v zemi.

Vzhledem k omezenému rozsahu předkládané práce nebylo možné věnovat se všem aspektům studovaného tématu, jež by si zasluhovaly pozornost. Závěrem je tedy možno uvést několik námětů pro další výzkum, které mají potenciál pro obohacení tématu zkoumaného v této práci. Výše diskutovaná společenská změna a její metodické důsledky si žádají hledání alternativní metodologie, kterou může na poli kvantitativního poznání představovat využití nových zdrojů dat, které lépe reflektují současnou dynamiku ve společnosti. Přínosem by rovněž byla realizace většího množství případových studií, které by umožnily nalézt pravidelnosti v pozorovaném vlivu migrace cizinců na městské lokality a identifikovat hlavní faktory vlivu migrace cizinců na město. Součástí by mohl být také výše zmiňovaný vhléd do motivací cizinecké populace k migraci do Česka a stěhování uvnitř státu či jednotlivých sídel a jejich identifikace s místem, který by tyto faktory mohl pomoci dále osvětlit. Stejně tak by bylo vhodné se ve větší míře věnovat roli veřejného a mediálního diskursu o cizincích a jejich roli v utváření lokálního sociálního prostředí. V neposlední řadě by byl přínosný mezinárodní komparativní výzkum snažící se o systematizaci a porozumění vztahu mezi migrací cizinců a

lokálním sociálním prostředím města. Některými z uvedených témat se proto bude zabírat i další výzkum autorky této práce.

Literatura

- ADAIR, A., BERRY, J., MCGREAL, S., SÝKORA, L., PARSA, A. G., REDDING, B. (1999): Globalization of real estate markets in Central Europe. *European Planning Studies*, 7, č. 3, s. 295–305.
- ALBA, R., NEE, V. (1997): Rethinking Assimilation Theory for a New Era. *International Migration Review*, 31, č. 4, s. 826–874.
- ALLPORT, G. W. (1954): *The Nature of Prejudice*. Addison-Wesley, Cambridge, 537 s.
- AMIN, A. (2002): Ethnicity and the multicultural city: Living with diversity. *Environment and Planning A*, 34, č. 6, s. 959–980.
- AMIN, A. (2003): Unruly Strangers? The 2001 Urban Riots in Britain. *International Journal of Urban and Regional Research*, 27, č. 2, s. 460–463.
- ANDERSON, N. (1923/1998): *On Hobos and Homelessness*. The University of Chicago Press, Chicago, London, 310 s.
- ANDERSSON, R. (2013): Reproducing and reshaping ethnic residential segregation in Stockholm: the role of selective migration moves. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 95, č. 2, s. 163–187.
- ARBACI, S. (2007): Ethnic segregation, housing systems and welfare regimes in Europe. *European Journal of Housing Policy*, 7, č. 4, s. 401–433.
- ARBACI, S., TAPADA-BERTELLI, T. (2012): Social inequality and urban regeneration in Barcelona city centre: reconsidering success. *European Urban and Regional Studies*, 19, č. 3, s. 287–311.
- ARP FALLOV, M., JØRGENSEN, A., KNUDSEN, L. B. (2013): Mobile Forms of Belonging. *Mobilities*, 8, č. 4, s. 467–486.
- BARTOŇOVÁ, D. (1996): Regionální diferenciacce sociálně-demografických znaků obyvatelstva. In: Hampl, M., a kol. (ed.): *Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice*. Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Praha, s. 127–154.
- BAUMAN, Z. (2000): *Liquid Modernity*. Polity Press, Cambridge, 228 s.
- BAYONA-I-CARRASCO, J., GIL-ALONSO, F. (2011): Foreign Migration, Urban Growth and Suburbanisation Dynamics in Large Spanish Metropolitan Areas. Příspěvek na konferenci European Network for Housing Research konané ve dnech 5.-8. 7. 2011 v Toulouse.
- BEAVERSTOCK, J. V. (2005): Transnational elites in the city: British highly-skilled inter-company transferees in New York city's financial district. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31, č. 2, s. 245–268.
- BECK, U. (1986/2011): *Riziková společnost. Na cestě k jiné moderně*. Sociologické nakladatelství, Praha, 431 s.

- BERGER, P. L. a LUCKMANN, T. (1999): Sociální konstrukce reality. Pojednání o sociologii vědění. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno, 214 s.
- BERNARD, J. a LEONTIYEVA, Y. (2013): Cizinci jako obtížně dosažitelná populace. Data a výzkum - SDA Info, 7, č. 1, s. 57–80.
- BIČÍK, I. a KABRDA, J. (2007): Land use changes in Czech border regions (1845-2000). Acta Universitatis Carolinae Geographica, 42, č. 1–2, s. 23–52.
- BLOKLAND, T. (2003): Ethnic complexity: routes to discriminatory repertoires in an inner-city neighbourhood. Ethnic and Racial Studies, 26, č. 1, s. 1–24.
- BOLT, G., VAN KEMPEN, R. (2010): Ethnic Segregation and Residential Mobility: Relocations of Minority Ethnic Groups in the Netherlands. Journal of Ethnic and Migration Studies, 36, č. 2, s. 333–354.
- BRAAKMANN, N. (2016): Immigration and the Property Market: Evidence from England and Wales. Real Estate Economics, s. 1–25, doi:10.1111/1540-6229.12151.
- BRABEC, T. (2014a): Uzavřené rezidenční areály a rezidenční separace v Praze. Disertační práce. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Praha.
- BRABEC, T. (2014b): Uzavřené rezidenční areály jako symbol postmoderního města: příklad Prahy. Geografie, 119, č. 3, s. 278–298.
- BRÅMÅ, Å. (2006): 'White flight'? The production and reproduction of immigrant concentration areas in Swedish cities, 1990–2000. Urban Studies, 43, č. 7, s. 1127–1146.
- BRÅMÅ, Å. (2008): Dynamics of ethnic residential segregation in Göteborg, Sweden, 1995–2000. Population, Space and Place, 14, č. 2, s. 101–117.
- BRICKELL, C., DATTA, A., eds. (2011): Translocal Geographies. Spaces, Places, Connections. Ashgate, Farnham, 226 s.
- BURCIN, B., ČERMÁK, Z., DRBOHLAV, D., HAMPL, M., KUČERA, T. (2008): Faktické obyvatelstvo hlavního města Prahy. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Praha, 26 s.
- BURGESS, E. W. (1925): The Growth of the City. In: Park, R. E., Burgess, E. W., McKenzie, R. D. (eds.): The City: Suggestions of Investigation of Human Behavior in the Urban Environment. University of Chicago Press, Chicago, s. 47–62.
- BURGESS, E. W. (1928): Residential Segregation in American Cities. The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 140, č. 1, s. 105–115.
- BURJANEK, A. (2001): Xenofobie po česku – Jak si stojíme mezi Evropany? Sociální studia, 6, s. 73–89.
- BÜRKNER, H.-J. (2000): Western migrants in central Europe: Isolated individuals or members of transnational communities? GeoJournal, 50, č. 2/3, s. 105–108.
- CASTELLS, M. (2000): The Rise of The Network Society. The Information Age: Economy, Society and Culture. Blackwell, Oxford, 594 s.

CASTLES, S. (2002): Migration and Community Formation under Conditions of Globalization. *International Migration Review*, 36, č. 4, s. 1143–1168.

CASTLES, S. a MILLER, M. J. (1993): *The Age of Migration*. The Guildford Press, New York, 307 s.

CASTLES, S. a MILLER, M. J. (2009): *The Age of Migration. International Population Movements in the Modern World*. Palgrave Macmillan, Guilford, New York, 369 s.

CATNEY, G. (2016a): Exploring a decade of small area ethnic (de-)segregation in England and Wales. *Urban Studies*, 53, č. 8, s. 1691–1709.

CATNEY, G. (2016b): The Changing Geographies of Ethnic Diversity in England and Wales, 1991-2011. *Population, Space and Place*, 22, č. 8, s. 750–765.

CATNEY, G. a SIMPSON, L. (2010): Settlement area migration in England and Wales: Assessing evidence for a social gradient. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 35, č. 4, s. 571–584.

COLOMB, C. a NOVY, J. (2017): *Protest and Resistance in the Tourist City*. Routledge, Abingdon, New York, 344 s.

CRAIG, G. a kol. (2004): *Local impacts of international migration: The information base*. The University of Hull, Hull, 117 s.

CVVM (2010): *Postoje české veřejnosti k cizincům – březen 2010*. Centrum pro výzkum veřejného mínění, Praha, 5 s.

CVVM (2015): *Postoje veřejnosti k cizincům a k důvodům jejich přijímání v ČR – říjen 2015*. Centrum pro výzkum veřejného mínění, Praha, 5 s.

CVVM (2016): *Bezpečnostní rizika pro Českou republiku – prosinec 2015*. Centrum pro výzkum veřejného mínění, Praha, 12 s.

ČERMÁK, Z. (1996): Transformační procesy a migrační vývoj v České republice. In: Hampl, M., a kol.: *Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice*. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Praha, s. 179–197.

ČERMÁK, Z. (1999): Migrační aspekty dlouhodobého vývoje Prahy se zvláštním zřetelem k transformačnímu období devadesátých let. *Geografie*, 104, č. 2, s. 122–132.

ČERMÁK, Z. (2005): Migrace a suburbanizační procesy v České republice. *Demografie*, 47, č. 3, s. 169–176.

ČERMÁK, Z., JANSKÁ, E. (2011): Rozmístění a migrace cizinců jako součást sociálněgeografické diferenciacie Česka. *Geografie*, 116, č. 4, s. 422–439.

ČERMÁKOVÁ, D. (2002): *Prostorové rozmístění cizinců v České republice a jeho podmíněnosti*. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Praha.

ČERMÁKOVÁ, D. (2005): *Prostorové rozmístění cizinců v Česku a jeho změny od 90. let*. Multikulturní centrum Praha [online], 7 s. Dostupné na:

<http://aa.ecn.cz/img_upload/79a33131c9c4293e0fceb50bfa263ef/DCermakova_Prostoro ve_rozmisteni.pdf> [cit. 1. 7. 2017].

ČERMÁKOVÁ, D. (2012): Podnikání migrantů v Praze: případová studie Královská cesta. In: Ouředníček, M., Temelová, J. (eds.): Sociální proměny pražských čtvrtí. Academia, Praha, s. 116–135.

ČERNÁ, J. (2003): Ruští a ukrajinští imigranti v České republice. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta.

DEBOOSERE, P. a kol. (2009): The 1991-2004 evolution in life expectancy by educational level in Belgium based on linked census and Population register data. *European Journal of Population*, 25, č. 2, s. 175–196.

DIVERCITIES (2015): Living with Diversity. European Policy Brief. Divercities, European Commission, 8 s.

DRBOHLAV, D. (1999a): Imigranti v České republice (s důrazem na ukrajinské pracovníky a „západní“ firmy operující v Praze). Open Society Institute, Budapest, 356 s.

DRBOHLAV, D. (1999b): International migration and the Czech Republic. In: Hampl, M., a kol. (ed.): *Geography of societal transformation in the Czech Republic*. DemoArt, Praha, s. 223–242.

DRBOHLAV, D., JANSKÁ, E., ČERMÁKOVÁ, D. (2007): Prostorové koncentrace imigrantů. *Obec a finance*, č. 5, s. 56–57.

DRBOHLAV, D., ed. (2008): Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu). Univerzita Karlova, Praha, 311 s.

DRBOHLAV, D., HÁRS, Á., GRABOWSKA-LUSIŇSKA, I., eds. (2009): Experiencing immigration: Comparative analysis of the Czech Republic, Hungary and Poland. IDEA Working Paper 14. 127 s.

DRBOHLAV, D., MEDOVÁ, L., ČERMÁK, Z., JANSKÁ, E., ČERMÁKOVÁ, D., DZÚROVÁ, D. (2010): Migrace a (i)migranti v Česku. Kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme? Sociologické nakladatelství, Praha, 207 s.

DRBOHLAV, D. (2011): Imigrace a integrace cizinců v Česku: Několik zastavení na cestě země v její migrační proměně z Davida na téměř Goliáše. *Geografie*, 116, č. 4, s. 401–421.

DRBOHLAV, D. (2012): Patterns of immigration in the Czech Republic, Hungary and Poland. A comparative perspective. In: Okólski, M. (ed.): *European Immigrations. Trends, Structures and Policy Implications*. Amsterdam University Press, Amsterdam, s. 179–209.

DRBOHLAV, D., LESIŇSKA, M. (2014): The migration nexus of Visegrad and Eastern partner countries: concluding remarks and political guidelines. In: Eröss, Á., Karácsonyi, D. (ed.): *Discovering migration between Visegrad countries and Eastern Partners*. HAS RCAES Geographical Institute, Budapest, s. 225–233.

DRBOHLAV, D., UHEREK, Z. (2005): Reflexe migračních teorií. *Geografie*, 112, č. 2, s. 125–141.

DUMBROVSKÁ, V. (2017): Urban Tourism Development in Prague: From Tourist Mecca to Tourist Ghetto. In: Bellini, N., Pasquinelli, C. (eds.): *Tourism in the City. Towards an Integrative Agenda on Urban Tourism*. Springer, Cham, s. 275–283.

EDWARDS, G. F. (1964): Occupational Mobility of Negro Professional Workers. In: Burgess, E. W., Bogue, D. J. (eds.): *Urban Sociology*. The University of Chicago Press, Chicago, London, s. 239–254.

ELLIS, M., WRIGHT, R. (1998): The Balkanization Metaphor in the Analysis of US Immigration. *Annals of the Association of American Geographers*, 88, č. 4, s. 686–698.

EUROSTAT (2017): Population on 1 January by age group, sex and country of birth.

FAIST, T. (2013): The mobility turn: a new paradigm for the social sciences? *Ethnic and Racial Studies*, 36, č. 11, s. 1637–1646.

FASSMANN, H., RIEGER, U. (2012): 'Old' immigration countries in Europe The concept and empirical examples. In: Okólski, M. (ed.): *European Immigrations. Trends, Structures and Policy Implications*. Amsterdam University Press, Amsterdam, s. 65–90.

FERENČUHOVÁ, S. (2013): *Sociologie města 20. a 21. století*. Sociologické nakladatelství, Praha, Brno, 290 s.

FINNEY, N., SIMPSON, L. (2008): Population Dynamics: The Roles of Natural Change and Migration in Producing the Ethnic Mosaic. Working Paper 2008–21. *Catie Marsh Centre for Census and Survey Research, Manchester*, 33 s.

FINNEY, N., SIMPSON, L. (2009): „Sleepwalking to Segregation“? Challenging myths about race and migration. *The Policy Press, Bristol*, 218 s.

FONER, N. (1979): West Indians in New York City and London: A Comparative Analysis. *The International Migration Review*, 13, č. 2, s. 284–297.

FRAZIER, E. F. (1964): The Negro Family in Chicago. In: Burgess, E. W., Bogue, D. J. (eds.): *Urban Sociology*. The University of Chicago Press, Chicago, London, s. 224–238.

FREEMAN, L. (2009): Neighbourhood Diversity, Metropolitan Segregation and Gentrification: What Are the Links in the US? *Urban Studies*, 46, č. 10, s. 2079–2101.

GAC (2006): *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti*. Gabal Analysis & Consulting, Praha, 117 s.

GANS, H. (1965): *The urban villagers: group and class in the life of Italian-Americans*. Free Press, New York, 367 s.

GENTILE, M. a kol. (2012): Heteropolitization: Social and spatial change in Central and East European Cities. *Cities*, 29, č. 5, s. 291–299.

GLICK SCHILLER, N., ÇAĞLAR, A. ed. (2011): *Locating Migration. Rescaling Cities and Migrants*. Cornell University Press, Ithaca, London.

GROSSMANN, K., HAASE, A., STEINFÜHRER, A., GRABKOWSKA, M., BIERZYŃSKI, A. (2011): Households as Actors II: Attitudes towards Living in the City. In: Haase, A. a kol. (ed.):

Residential Change and Demographic Challenge. The Inner City of East Central Europe in the 21st Century. Asghate, Farnham, s. 209–231.

HAASE, A. a kol. (2012): Transitory urbanites: New actors of residential change in Polish and Czech inner cities. *Cities*, 29, č. 5, s. 318–326.

HAASE, A., WOLFF, M., ŠPAČKOVÁ, P., RADZIMSKI, A. (2017): Reurbanization in postsocialist Europe – a comparative view of eastern Germany, Poland, and the Czech Republic. *Comparative Population Studies*. Manuscript.

HALFACREE, K. (2012): Heterolocal Identities? Counter-Urbanisation, Second Homes, and Rural Consumption in the Era of Mobilities. *Population, Space and Place*, 18, č. 2, s. 209–224.

HAMPL, M., KÜHNEL, K. (1993): Migratory Trends in Former Czechoslovakia. *Acta Universitatis Carolinae Geographica*, 28, č. 1, s. 53–71.

HANNAM, K., SHELLER, M., URRY, J. (2006): Editorial: mobilities, immobilities and moorings. *Mobilities*, 1, č. 1, s. 1–22.

HANZLÍKOVÁ, L. (2012): Život v České republice očima anglicky mluvících cizinců-expatriantů v Praze: bydlení a sídelní rozmístění. In: Bittnerová, D., Moravcová, M. (eds.): *Diverzita etnických menšin. Prostorová dislokace a kultura bydlení*. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Praha, s. 47–75.

HARVEY, D. (1990): *The Condition of Postmodernity. An Enquiry into the Origins of Cultural Change*. Blackwell, Cambridge, 378 s.

HASMAN, J., NOVOTNÝ, J. (2017): Kdo, odkud, kam a s kým - prostorová příbuznost migračních skupin na globální, národní i lokální úrovni. Nadace Nadání, Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových, Praha, v tisku.

HICKMAN, M., CROWLEY, H., MAI, N. (2008): *Immigration and social cohesion in the UK. The rhythms and realities of everyday life*. Joseph Rowntree Foundation, York, 214 s.

HOLT-JENSEN, A. (1999): *Geography. History and Concepts. A Student's Guide*. SAGE Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi, 264 s.

HOOGHE, M., TRAPPERS, A., MEULEMAN, B., REESKENS, T. (2008): Migration to European countries: A structural explanation of patterns, 1980-2004. *International Migration Review*, 42, č. 2, s. 476–504.

HWANG, J. (2015): Gentrification in Changing Cities: Immigration, New Diversity, and Racial Inequality in Neighborhood Renewal. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 660, č. 1, s. 319–340.

CHAMPION, T. (1993): Key population developments and their local impacts. In: Champion, T. (ed.): *Population Matters: The Local Dimension*. Paul Chapman Publishing, London, s. 1–21.

CHROMÝ, P., JANŮ, H. (2003): Regional identity, activation of territorial communities and the potential of the development of peripheral regions. *Acta Universitatis Carolinae Geographica*, 38, č. 1, s. 105–117.

ICELAND, J., SCOPILLITI, M. (2008): Immigrant Residential Segregation in U.S. Metropolitan Areas, 1990-2000. *Demography*, 45, č. 1, s. 79–94.

IMERAJ, L., GADEYNE, S., FINNEY, N. (2017): Population Dynamic and Ethnic Geographies in Urban Areas: How Do Migration and Natural Change Impact Population Composition and Segregation? Příspěvek na 8th Demographic Conference of Young Demographers „Actual Demographic Research of Young Demographers (not only) in Europe“ konané ve dnech 16.-17. 2. 2017 v Praze.

IRELAND, P. (2008): Comparing responses to ethnic segregation in urban Europe. *Urban studies*, 45, č. 7, s. 1333–1358.

JANSKÁ, E., ČERMÁK, Z., WRIGHT, R. (2014): New Immigrant Destinations in a New Country of Immigration: Settlement Patterns of Non-natives. *Population, Space and Place*, 20, č. 8, s. 680–693.

JANSKÁ, E. a BERNARD, J. (2015): Koncentrační, či dekoncentrační procesy? Faktory ovlivňující vnitřní migraci imigrantů v Česku. *Geografie*, 120, č. 4, s. 585–602.

JAREŠ, J. (2006): Rusové v Čechách: jsme tu doma. *Aktuálně.cz* [online]. Dostupné na: <<http://aktualne.centrum.cz/clanek.phtml?id=93502>> [cit. 10. 7. 2013].

JÄRV, O. a kol. (2015): Ethnic differences in activity spaces as a characteristic of segregation: A study based on mobile phone usage in Tallinn, Estonia. *Urban Studies*, 52, č. 14, s. 2680–2698.

KABELE, J. (1996): Sociální konstruktivismus. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 32, č. 3, s. 317–337.

KAHANEC, M., ZAICEVA, A., ZIMMERMANN, K. F. (2009): Lessons from Migration after EU Enlargement. IZA Discussion Papers, č. 4230. Institute of Labor Economics (IZA).

KARÁCSONYI, D. (2014): Migration flows and trends in the region – in the shadow of giants. In: Eröss, Á., Karácsonyi, D. (eds.): *Discovering migration between Visegrad countries and Eastern Partners*. HAS RCAES Geographical Institute, Budapest, s. 213–222.

KAUFMANN, V., BERGMAN, M., JOYE, D. (2004): Motility: Mobility as Capital. *International Journal of Urban and Regional Research*, 28, č. 4, s. 745–756.

KLSÁK, A. (2014): Etnická rezidenční diferenciacie Karlových Varů: cizinci a lázeňské. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta.

KLSÁK, A. (2017): Cizinci v městském regionu Karlových Varů: prostorová distribuce a vlivy na lokální prostředí. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta.

KNOX, P., PINCH, S. (2010): *Urban Social Geography: An Introduction*. Pearson, Harlow, 373 s.

KOSTELECKÁ, Y., HÁNA, D., HASMAN, J. (2017): Integrace žáků-cizinců v širším kontextu. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Praha.

KUČERA, M. (1994): Populace České republiky 1918-1991. *Acta Demographica XII*, Česká demografická společnost, Sociologický ústav Akademie věd ČR, Praha, 198 s.

- KÜHNL, K., PAVLÍK, Z. (1981): Selected Features of Internal Migration in Czechoslovakia, 1950–1978. *Acta Universitatis Carolinae Geographica*, 16, č. 2, s. 3–24.
- KULDOVÁ, S. (2005): Podbořansko – „nová“ či „klasická“ periferie? In: Novotná, M. (ed.): *Problémy periferních oblastí*. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Praha, s. 100–108.
- KUŠNIRÁKOVÁ, T., ČIŽINSKÝ, P. (2011): Dvacet let české migrační politiky: liberální, restriktivní, anebo ještě jiná? *Geografie*, 4, č. 116, s. 497–517.
- LEITNER, H. (2012): Spaces of Encounters: Immigration, Race, Class, and the Politics of Belonging in Small-Town America. *Annals of the Association of American Geographers*, 102, č. 4, s. 828–846.
- LEONTIYEVA, Y., CHYTIL, D. (2012): Statistika a výzkumy imigrantů aneb jak srovnávat nesrovnatelné. In: Krejčí, J., Leontiyeva, Y. (eds.): *Cesty k datům. Zdroje a management sociálněvědních dat v České republice*. Sociologické nakladatelství, Praha, s. 325–353.
- LEY, D. (2004): Transnational spaces and everyday lives. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 29, č. 2, s. 151–164.
- LEY, D. (2009): Gentrification. In: Gregory, D., Johnston, R., Pratt, G., Watts, M. J., Whatmore, S. (eds.): *The Dictionary of Human Geography*. s. 273–274.
- LEY, D. (2010): *Millionaire Migrants: Trans-Pacific Life Lines*. Wiley Blackwell, Chichester, Malden, 314 s.
- LI, W. (1998): Anatomy of a New Ethnic Settlement: The Chinese Ethnoburb in Los Angeles. *Urban Studies*, 35, č. 3, s. 479–501.
- LICHTER, D. T. (2012): Immigration and the New Racial Diversity in Rural America. *Rural Sociology*, 77, č. 1, s. 3–35.
- LICHTER, D. T., JOHNSON, K. M. (2009): Immigrant Gateways and Hispanic Migration to New Destinations. *International Migration Review*, 43, č. 3, s. 496–518.
- LUX, M., SUNEGA, P. (2010a): Private rental housing in the Czech Republic: growth and ...? *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 46, č. 3, s. 349–374.
- LUX, M., SUNEGA, P. (2010b): The future of housing systems after the transition – The case of the Czech Republic. *Communist and Post-Communist Studies*, 43, č. 2, s. 221–231.
- MALHEIROS, J. (2002): Ethni-cities: Residential patterns in the Northern European and Mediterranean metropolises - Implications for policy design. *International Journal of Population Geography*, 8, č. 2, s. 107–134.
- MALMBERG, B., NIELSEN, M. M., ANDERSSON, E., HAANDRIKMAN, K. (2016): Residential Segregation of European and Non-European Migrants in Sweden: 1990-2012. *ResSegr Working Paper 2016:1*. 34 s.
- MARCIŃCZAK, S. a kol. (2015): Changing patterns of residential and workplace segregation in the Stockholm metropolitan area. *Urban Geography*, 36, č. 7, s. 969–992.
- MASSEY, D. (2005): *For space*. SAGE Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi, 222 s.

- MASSEY, D. S. (1985): Ethnic Residential Segregation: A Theoretical Synthesis and Empirical Review. *Sociology and Social Research*, 69, č. 3, s. 315–350.
- MASSEY, D. S., ARANGO, J., HUGO, G., KOUAOUCI, A., PELLEGRINO, A., TAYLOR, J. E. (1993): Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 19, č. 3, s. 431–466.
- MAYBLIN, L., VALENTINE, G., ANDERSSON, J. (2016): In the contact zone: Engineering meaningful encounters across difference through an interfaith project. *Geographical Journal*, 182, č. 2, s. 213–222.
- MAZA, A., VILLAVERDE, J., HIERRO, M. (2013): Explaining the settlement patterns of foreigners in Spain. *Applied Geography*, 40, s. 11–20.
- MENACHEM, G. (2000): Jews, Arabs, Russians and Foreigners in an Israeli city: Ethnic Divisions and the Restructuring Economy of Tel Aviv, 1983-96. *International Journal of Urban and Regional Research*, 24, č. 3, s. 634–652.
- MENOZZI, C. (2016): International Migration Report 2015. Highlights. United Nations, New York, 32 s.
- MINISTERSTVO VNITRA (2013): Zpráva o situaci v oblasti migrace a integrace cizinců na území České republiky v roce 2012. Ministerstvo vnitra České republiky, Praha, 182 s.
- MUSTERD, S., VAN KEMPEN, R. (2009): Segregation and housing of minority ethnic groups in Western European cities. *Tijdschrift Voor Economische En Sociale Geografie*, 100, č. 4, s. 559–566.
- NEAL, S., BENNETT, K., COCHRANE, A., MOHAN, G. (2013): Living multicultural: Understanding the new spatial and social relations of ethnicity and multiculturalism in England. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 31, č. 2, s. 308–323.
- NEAL, S., VINCENT, C. (2013): Multiculturalism, middle class competencies and friendship practices in super-diverse geographies. *Social & Cultural Geography*, 14, č. 8, s. 909–929.
- NEWBOLD, K. B., SPINDLER, J. (2001): Immigrant settlement patterns in metropolitan Chicago. *Urban Studies*, 38, č. 11, s. 1903–1919.
- NOVÁK, J. (2010): Lokalizační data mobilních telefonů: Možnosti využití v geografickém výzkumu. Disertační práce. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta.
- NOVÁK, J., ČERMÁK, Z., OUŘEDNÍČEK, M. (2011): Migrace. In: Ouředníček, M., Temelová, J., Pospíšilová, L. (eds.): *Atlas sociálně prostorové diferenciacie ČR*. Karolinum, Praha, s. 87–102.
- NOVÁK, J., AHAS, R., AASA, A., SILM, S. (2013): Application of mobile phone location data in mapping of commuting patterns and functional regionalization: a pilot study of Estonia. *Journal of Maps*, 9, č. 1, s. 10–15.
- NOVÁK, J., NOVOBILSKÝ, J. (2013): Inovativní přístupy k zachycení přítomného obyvatelstva: data mobilních operátorů. *Urbanismus a územní rozvoj*, 16, č. 3, s. 14–19.

NOVOTNÝ, J., JANSKÁ, E., ČERMÁKOVÁ, D. (2007): Rozmístění cizinců v Česku a jeho podmiňující faktory: pokus o kvantitativní analýzu. *Geografie*, 112, č. 2, s. 204–220.

OKÓLSKI, M. (2007): Europe in movement: migration from/to Central and Eastern Europe. *CMR Working Paper*, 22, č. 80.

ONS (2016): Population dynamics of UK city regions since mid-2011. Office for National Statistics, 26 s.

OUŘEDNÍČEK, M. (2002): Urbanizační procesy obyvatelstva v Pražském městském regionu. *Disertační práce*. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta.

OUŘEDNÍČEK, M., NOVÁK, J., TEMELOVÁ, J., PULDOVÁ, P. (2009): Metody geografického výzkumu města. In: Ferenčuhová, S., Hledíková, M., Galčanová, L., Vacková, B. (eds): *Město: Proměnlivá ne/samozřejmost*. Pavel Mervart/Masarykova univerzita, Brno, s. 93–128.

OUŘEDNÍČEK, M. (2011): Nová sociálně prostorová diferenciacie v České republice: přístupy k výzkumu a situace v urbánním prostředí. *Sborník příspěvků z konference Desat'ročia premien slovenskej spoločnosti*. Sociologický ústav SAV, Bratislava, s. 78–93.

OUŘEDNÍČEK, M., JÍCHOVÁ, J., POSPÍŠILOVÁ, L., eds. (2017): *Historický atlas obyvatelstva českých zemí*. Karolinum, Praha, 136 s.

OUŘEDNÍČEK, M., LUX, M., PŘIDALOVÁ, I. (2015): Changes in urban social environment in times of crisis: A case study of the Máj housing estate, the Czech Republic. *Rukopis*.

OUŘEDNÍČEK, M., NOVÁK, J. (2012): Populační vývoj Prahy a jejího zázemí v transformačním období. In: Ouředníček, M., Temelová, J. (eds.): *Sociální proměny pražských čtvrtí*. Academia, Praha, s. 25–46.

OUŘEDNÍČEK, M., TEMELOVÁ, J. (2009): Twenty years after socialism: the transformation of Prague's inner structure. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Sociologia*, 54, č. 1, s. 9–30.

OUŘEDNÍČEK, M., TEMELOVÁ, J. (2011): Nové sociálně prostorové nerovnosti, lokální rozvoj a kvalita života. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, s. 625–631.

ÖZDEN, Ç., PARSONS, C. R., SCHIFF, M., WALMSLEY, T. L. (2011): Where on earth is everybody? The evolution of global bilateral migration 1960-2000. *World Bank Economic Review*, 25, č. 1, s. 12–56.

PEACH, C. (2001): The ghetto and the ethnic enclave. Příspěvek na International Seminar on Segregation in the City konaném ve dnech 26.-28. července 2001 v Lincoln Institute. Dostupné na: <http://www.lincolninst.edu/pubs/dl/610_peach.pdf> [cit. 27. 4. 2015].

PHILLIPS, D. (2006): Parallel lives? Challenging discourses of British Muslim self-segregation. *Environment and Planning D: Society and Space*, 24, č. 1, s. 25–40.

PHILLIPS, D., HARRISON, M. (2010): Constructing an Integrated Society: Historical Lessons for Tackling Black and Minority Ethnic Housing Segregation in Britain. *Housing Studies*, 25, č. 2, s. 221–235.

PHILLIPS, D., ROBINSON, D. (2015): Reflections on Migration, Community, and Place. *Population, Space and Place*, 21, č. 5, s. 409–420.

PORTES, A., ZHOU, M. (1993): The New Second Generation: Segmented Assimilation and Its Variants. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 530, č. 1, s. 74–96.

POSPÍŠILOVÁ, L. (2007): Skutečné obyvatelstvo centra Prahy a každodenní život v jeho lokalitách. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta.

POSPÍŠILOVÁ, L. (2012): Prostorové aspekty každodenního života. Disertační práce. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta.

POSPÍŠILOVÁ, L., NOVÁK, J. (2016): Mobile Phone Location Data: New Challenges for Geodemographic Research. *Demografie*, 58, č. 4, s. 320–337.

POULAIN, M., HERM, A. (2013): Central Population Registers as a Source of Demographic Statistics in Europe. *Population*, 68, č. 2, s. 183.

PŘIDALOVÁ, I. (2013): Rezidenční mobilita obyvatel Prahy se zaměřením na etnické menšiny. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta.

PŘIDALOVÁ, I. (2017a): Cizinci a lokální sociální prostředí: případová studie Hůrka. In: Ouředníček, M., Jíchová, J. (eds.): *Sociální prostředí Prahy: Město na prahu 21. století*. Academia, Praha, s. 120–149.

PŘIDALOVÁ, I. (2017b): Migrace. In: Ouředníček, M., Jíchová, J., Pospíšilová, L. (eds.): *Historický atlas obyvatelstva českých zemí*. Karolinum, Praha, s. 46–57.

PŘIDALOVÁ, I., HASMAN, J. (2016): Cizinci v českých metropolitních areálech: prostorové vzorce a podmíněnosti. Příspěvek na Výroční konferenci České geografické společnosti: Geografické myšlení jako aktuální společenská výzva, konané ve dnech 5.-7. 9. 2016 v Českých Budějovicích.

PŘIDALOVÁ, I., HASMAN, J. (2017): Immigrant groups and the local environment: Socio-spatial differentiation in Czech metropolitan areas. *Geografisk Tidsskrift-Danish Journal of Geography*. Rukopis v recenzním řízení.

PŘIDALOVÁ, I., JÍCHOVÁ, J. (2017a): Cizinci. In: Ouředníček, M., Jíchová, J., Pospíšilová, L. (eds.): *Historický atlas obyvatelstva českých zemí*. Karolinum, Praha, s. 72–73.

PŘIDALOVÁ, I. a JÍCHOVÁ, J. (2017b): Národnostní struktura I. In: Ouředníček, M., Jíchová, J., Pospíšilová, L. (eds.): *Historický atlas obyvatelstva českých zemí*. Karolinum, Praha, s. 68–69.

PŘIDALOVÁ, I. a JÍCHOVÁ, J. (2017c): Národnostní struktura II. In: Ouředníček, M., Jíchová, J., Pospíšilová, L. (eds.): *Historický atlas obyvatelstva českých zemí*. Karolinum, Praha, s. 70–71.

PŘIDALOVÁ, I., OUŘEDNÍČEK, M. (2017): Role zahraniční migrace v měnící se sociálně-prostorové diferenciaci Prahy. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 53, v tisku.

RAVENSTEIN, E. G. (1889): The Laws of Migration. *Journal of the Royal Statistical Society*, 52, č. 2, s. 241–305.

REES, P., BUTT, F. (2004): Ethnic change and diversity in England, 1981-2001. *Area*, 36, č. 2, s. 174–186.

REEVE, K. (2008): New immigration and neighbourhood change. In: Flint, J., Robinson, D. (eds.): *Community cohesion in crisis? New dimensions of diversity and difference*. The Policy Press, Bristol, s. 177–197.

REIBEL, M. (2011): Classification Approaches in Neighborhood Research: Introduction and Review. *Urban Geography*, 32, č. 3, s. 305–316.

ROBINSON, D., REEVE, K., CASEY, R. (2007): *The housing pathways of new immigrants*. Joseph Rowntree Foundation, York, 107 s.

ROBINSON, D. (2010): The neighbourhood effects of new immigration. *Environment and Planning A*, 42, č. 10, s. 2451–2466.

ROBINSON, D., REEVE, K. (2006): *Neighbourhood experiences of new immigration. Reflections from the evidence base*. Joseph Rowntree Foundation, York, 58 s.

ROBINSON, J. (2014): Introduction to a Virtual Issue on Comparative Urbanism. *International Journal of Urban and Regional Research* (online), s. 1–13, doi 10.1111/1468-2427.12171.

RYAN, L., SALES, R., TILKI, M., SIARA, B. (2008): Social Networks, Social Support and Social Capital: The Experiences of Recent Polish Migrants in London. *Sociology*, 42, č. 4, s. 672–690.

SÁ, F. (2014): Immigration and House Prices in the UK. *The Economic Journal*, 125, č. 587, s. 1393–1424.

SAYER, A. (1992): *Method in Social Science*. Routledge, London, New York, 328 s.

SEDLÁKOVÁ, R., LAPČÍK, M., BUREŠOVÁ, Z. (2016): Analýza mediální reprezentace tématu emigrační vlny z islámských zemí do Evropy a reakcí české politiky a společnosti na tuto emigrační vlnu. *Rada Českého Rozhlasu*, 164 s.

SHELLER, M., URRY, J. (2006): The new mobilities paradigm. *Environment and Planning A*, 38, č. 2, s. 207–226.

SCHÖNWÄLDER, K., SÖHN, J. (2009): Immigrant Settlement Structures in Germany: General Patterns and Urban Levels of Concentration of Major Groups. *Urban Studies*, 46, č. 7, s. 1439–1460.

SCHUERMAN, N. (2013): Ambivalent geographies of encounter inside and around the fortified homes of middle class Whites in Cape Town. *Journal of Housing and the Built Environment*, 28, č. 4, s. 679–688.

SILM, S., AHAS, R. (2014): The temporal variation of ethnic segregation in a city: Evidence from a mobile phone use dataset. *Social Science Research*, 47, s. 30–43.

SMITH, M. P. (2001): *Transnational Urbanism*. Blackwell, Oxford, 221 s.

STEINFUHRER, A., BIERZYNSKI, A., GROSSMANN, K., HAASE, A., KABISCH, S., KLUSÁČEK, P. (2010): Population Decline in Polish and Czech Cities during Post-socialism? Looking Behind the Official Statistics. *Urban Studies*, 47, č. 11, s. 2325–2346.

STENNING, A., DAWLEY, S. (2009): Poles To Newcastle. *European Urban And Regional Studies*, 16, č. 3, s. 273–294.

STRÖMGREN, M., TAMMARU, T., DANZER, A. M., VAN HAM, M., MARCIŃCZAK, S., STJERNSTRÖM, O., LINDGREN, U. (2014): Factors Shaping Workplace Segregation Between Natives and Immigrants. *Demography*, 51, č. 2, s. 645–671.

SVOBODA, P., PŘIDALOVÁ, I., OUŘEDNÍČEK, M. (2014): Ukazatele ekonomické struktury a mobility obyvatelstva ve sčítáních lidu. *Historická geografie*, 40, č. 2, s. 285–306.

SÝKORA, L. (2009): New socio-spatial formations: Places of residential segregation and separation in Czechia. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 100, č. 4, s. 417–435.

SÝKORA, L., ČANĚK, M., FIEDLEROVÁ, K., TRLIFAJOVÁ, L., MATOUŠEK, R., BRABCOVÁ, Š. (2015): Metodika prevence rezidenční segregace a podpory integrace cizinců v lokalitách koncentrace zahraničních pracovníků. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Multikulturní centrum Praha, Praha, 76 s.

SÝKORA, L., FIEDLEROVÁ, K., FREIDINGEROVÁ, T., SVOBODOVÁ, A., ČERMÁKOVÁ, D. (2016): Soužití v městské čtvrti: majorita a Vietnamci v Praze-Libuši. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 52, č. 4, s. 475–503.

SÝKORA, L., BOUZAROVSKI, S. (2012): Multiple Transformations: Conceptualising the Post-communist Urban Transition. *Urban Studies*, 49, č. 1, s. 43–60.

SÝKORA, L., ČERMÁK, Z. (1998): City growth and migration patterns in the context of „communist“ and „transitory“ periods in Prague’s urban development. *Espace, populations, sociétés*, 16, č. 3, s. 405–416.

ŠIMON, M. (2011): Úspěšná integrace rumunské komunity z Bílé Vody. *Český lid*, 98, č. 2, s. 155–172.

ŠIŠKOVÁ, T., ed. (2001): Menšiny a migranti v České republice. Portál, Praha, 188 s.

ŠPAČKOVÁ, P. (2011): Sociální prostředí a lokální komunity: město, suburbium, venkov. Disertační práce. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta.

ŠŮRA, A. (2010): Rusové se vracejí. *Respekt*, 26, č. 3, s. 26–28.

TAMMARU, T., KONTULY, T. (2011): Selectivity and destinations of ethnic minorities leaving the main gateway cities of Estonia. *Population, Space and Place*, 17, č. 5, s. 674–688.

TEIXEIRA, C. (1998): Cultural Resources and Ethnic Entrepreneurship: a Case Study of the Portuguese Real Estate. *The Canadian Geographer*, 3, č. 3, s. 267–281.

TEMELOVÁ, J. (2007): Flagship developments and the physical upgrading of the post-socialist inner city: The Golden Angel project in Prague. *Geografiska Annaler, Series B: Human Geography*, 89, č. 2, s. 169–181.

TEMELOVÁ, J., OUŘEDNÍČEK, M., NETRDOVÁ, P., NOVÁK, J., NOVÝ, V., JÍCHOVÁ, J., PULDOVÁ, P., POSPÍŠILOVÁ, L., DVOŘÁKOVÁ, N. (2011): Analýza nových lokalit bydlení v pražském městském regionu. *Urbánní a regionální laboratoř*, Praha, 19 s.

THOMAS, W. I., ZNANIECKI, F. (1927): *The Polish Peasant in Europe and America*. 1. díl. Alfred A. Knopf, New York, 1115 s.

TROUPOVÁ, J. (2004): *Kvantitativní a kvalitativní aspekty života Američanů a Ukrajinců v České republice*. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta.

UHEREK, Z. (2003): *Cizinecké komunity a městský prostor v České republice*. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 39, č. 2, s. 193–216.

URRY, J. (2007): *Mobilities*. Polity Press, Cambridge, Malden, 335 s.

VALENTA, O. (2012): *Cizinci v Praze: prostorová koncentrace Slováků, Ukrajinců a Vietnamců*. In: Ouředníček, M., Temelová, J. (eds.): *Sociální proměny pražských čtvrtí*. Academia, Praha, s. 92–115.

VALENTINE, G. (2008): *Living with difference: reflections on geographies of encounter*. *Progress in Human Geography*, 32, č. 3, s. 323–337.

VAN DER GAAG, N., VAN WISSEN, L. (2001): *Determinants of the subnational distribution of immigration*. *Tijdschrift Voor Economische En Sociale Geografie*, 92, č. 1, s. 27–41.

VAN HAM, M., MANLEY, D., BAILEY, N., SIMPSON, L., MACLENNAN, D. (2013): *Understanding Neighbourhood Dynamics: New Insights for Neighbourhood Effects Research*. Springer, 284 s.

VAN KEMPEN, R., ÖZÜEKREN, A. S. (1998): *Ethnic Segregation in Cities: New Forms and Explanations in a Dynamic World*. *Urban Studies*, 35, č. 10, s. 1631–1656.

VAN KEMPEN, R., WISSINK, B. (2014): *Between places and flows: Towards a new agenda for neighbourhood research in an age of mobility*. *Geografiska Annaler, Series B: Human Geography*, 96, č. 2, s. 95–108.

VERTOVEC, S. (2007): *Super-diversity and its implications*. *Ethnic and Racial Studies*, 30, č. 6, s. 1024–1054.

VOLKOVÁ, N. (2012): *Motivace rozmístění ruské cizinecké komunity v Praze: dvě oblíbené lokality*. In: Bittnerová, D., Moravcová, M. (eds.): *Diverzita etnických menšin. Prostorová dislokace a kultura bydlení*. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Praha, s. 167–186.

VON KOPPENFELS, A. K., MULHOLLAND, J., RYAN, L. (2015): *„Gotta Go Visit Family“: Reconsidering the Relationship Between Tourism and Transnationalism*. *Population, Space and Place*, 21, č. 7, s. 612–624.

WELLMAN, B., ed. (1999): *Networks in the global village. Life in Contemporary Communities*. Westview Press, Oxford, 377 s.

WELLMAN, B., LEIGHTON, B. (1979): *Networks, Neighborhoods, and Communities: Approaches to the study of community question*. *Urban Affairs Quarterly*, 14, č. 3, s. 363–390.

WESSENDORF, S. (2013): *Commonplace diversity and the ‘ethos of mixing’: perceptions of difference in a London neighbourhood*. *Identities*, 20, č. 4, s. 407–422.

WHITEHEAD, C., SCANLON, K. (2007): *Social Housing in Europe*. London School of Economics, London, 180 s.

WIRTH, L. (1928): *The Ghetto*. The University of Chicago Press, Chicago, 306 s.

WIRTH, L. (1938): *Urbanism as a Way of Life*. *American Journal of Sociology*, 44, č. 1, s. 1–24.

WORKSHOP (2014): *Workshop „Prostorová mobilita: teoretické koncepty a metodické problémy“* konaný dne 4. 6. 2014. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha.

WORLD BANK (2011): *Global Bilateral Migration Database*. World Bank Group.

WULFF, M., CARTER, T., VINEBERG, R., WARD, S. (2008): *Special issue: Attracting new arrivals to smaller cities and rural communities: Findings from Australia, Canada and New Zealand*. *Journal of International Migration and Integration*, 9, č. 2, s. 119–124.

YEOH, B. S. A., CHANG, T. C. (2001): *Globalising Singapore: Debating Transnational Flows in the City*. *Urban Studies*, 38, č. 7, s. 1025–1044.

ZELINSKY, W., LEE, B. A. (1998): *Heterolocalism: An alternative model of the sociospatial behaviour of immigrant ethnic communities*. *International Journal of Population Geography*, 4, č. 4, s. 281–298.